

Lakewood Daf Yomi

PRESENTED BY SRULY BORNSTEIN

לע"נ

ברוך דוב ז"ל בן יבלחט"א משה חיים ווידרא נ"י
הרב שמעון דוד בן ר' יעקב יוסף איידער זצ"ל

מראה מקומות רשפי אש

לע"נ מרים שיינדל בת יצחק"א אפרים שמעון סינאוויץ

LAKEWOODDAFYOMI.COM

ארבע כוסות שכולם קבועים על הברכות הנאמרים "וכו", ע"כ מבשמים ראש. וגם זה צ"ע לפי"ז למה מברכין על קריאת ההלל אע"פ שכולה קלוסין ותשבחות, אמנם בפ"ז שם הבאתי מהמג"א סי' ק"י סק"ד שאין לברך על

התפלה מפני שאין לה קבע, והנה גם סיפור יצ"מ אין לו קבע וכל

הָא לַחְמָא עֲנִיא דִּי אֶכְלוּ אֶבְהַתְנָא בְּאַרְעָא דְּמִצְרַיִם. כָּל דְּכַפִּין יִיתִי

המרבה לספר הרי זה משובח, אבל מברכין על ההלל אחרי שהקורא הלל בכל יום ה"ז מחרף ומגדף (שבת קי"ח ע"ב), ואין להוסיף בהלולים לסיים שבחי דמרי והוי יש לו קבע, לא כן בהגדה שמצוה להרבות בשבת, ומצאתי עוד ברבינו ירוחם נתיב ה' ח"ד, שכתב: "אין מברכין על קריאת ההגדה כמו במגילה, כתב רבינו פרץ שכבר נכלל בקידוש אשר כו' וקדשנו במצותנו כו' זכר ליציאת מצרים" עיי"ש מש"כ עוד בזה. ומה שאין מברכין על מצות ארבע כוסות כתב האבודרהם שזהו לפי שאין מברכין אלא על מצוה הנעשית בבת אחת (שלכן אין מברכין על מצות כתיבת ס"ת). ועיי"ל עפ"מ"כ להלן בפסקא דמה נשתנה, שלא טבעו שאלה על ששותין ד' כוסות לאשר גם במסיבות אחרות בכל השנה נהגו בד' כוסות כמו שהוכחתי לקמן. וכעין שכתב המג"א בסי' תרצ"ב סק"א, בטעם שאין מברכין על שילוח מנות בפורים. ועמ"ש"כ במקור הברכה הנזכר ספ"ב (ועי' במחזיק ברכה להגחדי"א או"ח סי' תל"ב אות ו' שהביא בשם ר' יהודא בן הרשב"א בשם אביו דלא ס"ל הני כללי דכ"ל אבן פלאט ואכמ"ל).

הא לחמא כו'. בנוסח ההגדה שברמב"ם סה"ל חמץ ומצה כותב: "מתחיל על כוס שני ואומר בהילו יצאנו ממצרים", וענינו דכתיב (דברים ט"ז ג'): "שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עוני כי בחפזון יצאת מארץ מצרים", "למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיידך", וראה בשה"ש רבה פ"ד פס"י "אתי מלבנון כלה", "תמן תנינן נותנים לבתולה י"ב חודש משתבעה הבעל לפרנס את עצמה, ואני לא עשיתי כן אלא עד שאתם עוסקים בטיט ולבנים קפצתי וגאלתי אתכם" וכו'.

ונטבע הא לחמא וכו' בלשון ארמי, השפה המדוברת ומובנת להמוני העם ונשיהם שגם הן חייבות באמירת ההגדה, עי' תוסי' סוכה ל"ח ע"א ד"ה "מיי" ובש"ע סי' תע"ב סעי' י"ד, ויעוין בשבלי הלקט ערוגה רי"ח (צ"ג ע"ב), שהביא יש מפרשין למה אומר בבא זאת בלשון ארמית לפי שבירושלים היו מספרין בארמית "לשון שמחה", והנה אין מובן כלל לטעם זה, וגם מפליא מה שנקט שארמית הוי לשון שמחה, ונראה דלישנא מעליא היא שמצינו בירושלמי סוטה פ"ז ה"ב: "ארבעה לשונות נאין להשתמש בהן העולם ואלו הם: לעז לזמר, רומי לקרב, סורסי לאיליי, (ר"ל ארמית לקונו), עברי לדיבור". והמתבונן במדרש איכה רבתי ימצא שכל עוד שדרשו מקראות או ספרו מעשה שהיה השתמשו בלה"ק, וכשהתחילו בקינות מיד התחילו בלשון ארמי (עיין לדוגמא בפתיחתא כ"ד: "אז בהלוך ירמיהו על קברי אבות" וכו', וכן הרבה שם), וכיון שפתיחה זו להגדה היא זכרון לחורבן "השתא הכא השתא עבדי" לכן הוטבעה בלשון ארמי.

והנה יש בה נוסחאות שונות, "הא לחמא", "כהא לחמא", ו"הא כלחמא", וכתב הגרי"ז שטרן זצ"ל בבאורו שאין לשנות מגירסת ראשונים "הא לחמא" שזו היא מתפארת המליצה להשמיט כי הדמיון כלה"כ "גור אריה יהודא", "יששכר חמור גרם", "עיניך יונים" (שה"ש אי ט"ו), "והיו עמים משרפות סיד" (ישעי' ל"ג י"ב), "ומצחך נחושה" (שם מ"ח ד'), וכן רוב המשלים בחסרון כי הדמיון שזהו מסגולת המליצה להורות התדמות גמורה, הא לחמא.

כל דכפין וכו'. יעוין תענית כ"י סע"ב: "א"ל רבא לרפרם בר פפא, לימא לן מר מהני מילי מעליותא דהוה

וויכול, כל דצריך ייתי ויפסח, שבאונקלוס פ' בא י"ב
 י"ג "ופסחתי עליכם" מחורגם "ואחסו אליכון", כן
 שם כ"ג "ופסח ה' על הפתח" "ויחוס ה' על תרעא",
 ועוד שם כ"ז "אשר פסח על בתי בניי", "דחס על בתי
 בניי", ור"ל כל דצריך
 לרחמים ייתי ויעשה זה
 הסדר, ויפסח, יעורר על
 עצמו מדת רחמי שמים.
 כל דכפין ייתי ויכול.
 יעוין ברמב"ם הל' יו"ט
 פ"ו הי"ח "וכשהוא אוכל
 ושותה חייב להאכיל לגר

ליתום ולא למנה עם שאר העניים האומללים. אבל מי
 שנוצל דלתות חצירו ואוכל ושותה הוא ובניו ואינו
 מאכיל ומשקה לעניים אין זו שמחת מצוה אלא
 שמחת כריסו ועל אלו נאמר "וכו', ובזוה"ק יתרו פ"ח
 ע"ד "בחגיגין בעי בר נש לחדי ולמחדי למסכנא, ואי
 הוא חדי בלחודוי ולא יהיב למסכנא עונשיה סגי דהא
 בלחודוי חדי ואל יהיב חדו לאחרא, עליה כתיב
 'זוריתי פרש על פניכם פרש חגיכם' " ע"כ. וביחוד
 בחג הפסח שבו הזמין אברהם אבינו את המלאכים
 "הסעיד נוצצים עוגות מצות בפסח, ואל הבקר רץ זכר
 לשור ערך פסח, זעמו סדומים (שלא הכניסו אורחים)
 ולהטו באש בפסח", ובכן נאה לבת נדיב להתדבק
 במעשה אבות, ומצוה לחזור אחר זימון (או"ח סי'
 תע"ט סע' א') שאירי באדם שאין מבני ביתו שלשה
 וצריך להשתדל שיסבו אצלו זכר לפסח שמשדלים
 לכתחילה שלא ישחט על יחיד, עיין רמב"ם הל' קרבן
 פסח פ"ב ה"ב.

השתא עבדי לשנה הבאה בני חורין. עתה בזמן
 הגלות בעוה"ר אנחנו נחשבים בכחינת עבדים למקום
 כ"ה כי אין לנו שום התגלות אור אהבת השי"ת על
 עמו שימשוך לבנינו אליו לעבדו מתוך אהבה
 ותשוקה הראויה בעריכות נעימות עבדות הש"י
 לדבקה בו רק כל עצמינו נחשבים ע"פ הרוב בכחינת
 עבדים, אבל לעתיד לבוא כאשר יתגלה מהרה כבוד
 מלכותו וראו כל בשר יחדיו כי פי ה' דיבר אז נעבדנו
 בכחינת בן, וכמובא בזוה"ק ההפרש בין עבד לבן,
 שהבן הוא ממהר לעשות רצון אביו מאהבת חוק טבעי
 כי כן טבע הבן להיות נמשך אחר אביו וכמעלה ההוא
 נקרא בן חורין. (תפארת שלמה מהגה"ק טראדומסק
 זצ"ל).

עביד רב הונא, א"ל כו', כי הוה כריך ריפתא הוה
 פתח לבביה ואמר כל מאן דצריך ליתי וליכול, אמר
 רבא כולהו מצינא מקיימנא לבר מהא דלא מצינו
 למיעבד משום דנפישו בני חילא דמחוזא", וברש"י:

"דאיכא עניי טפיי. ועיין
 במהרש"א שם שכתב
 דלשון בני חילא לא
 משמע הכי. ובאמת
 המעיין בציונו של רש"י
 ימצא דלא גרס "בני
 חילא" אך "משום דנפישו
 בני מחוזא" [ודעת רבא

לא היתה נוחה מהם עיין דברי רבא עליהם בשבת
 ל"ב סע"ב, ר"ה י"ז ע"א והארכת בהגהותי לש"ס
 בשבת נ"ט ע"ב] ואשתרבב מפסחים ה' סע"ב עיין
 שם.

כל דכפין ייתי ויכול. ע' תענית כ' סע"ב ברב
 הונא "כי הוה כרך ריפתא הוה פתח לבביה ואמר כל
 מאן דצריך ליתי וליכול, אמר רבא כולהו מצינא
 מקיימא [כל הני מילי מעליותא דנהג בהון רב הונא
 גם אני יכול לקיים] בר מהא דלא מצינא למיעבד
 משום דנפישו בני חילא דמחוזא", הנה זהו לנהוג
 ככה כל ימות השנה אבל בליל התקדש החג כל אדם
 מישראל יימא "כל דכפין ייתי ויכול", ונראה שזהו
 המקור לפתיחת הדלת כרב הונא דפתח לבביה ע'
 באבודרהם בשם רב מתתיהו.

השתא הכא לשנה הבאה בארעא דישראל. גם
 אנחנו שזכינו להתאזרח בארצנו אומרים בקשה זו
 שנוכה לשנה הבאה להיות בארעא דישראל, שאם כי
 כל הארץ הובטחה לנו כאשר נראה ה' אל אברם
 "ויאמר לזרעך אתן את כל הארץ הזאת" (לך י"ב ז),
 ואחרי הפרד לוט מעמו נשנה במאמר ה' "כי את כל
 הארץ אשר אתה רואה לך אתננה ולזרעך עד עולם
 גו', קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה כילך
 אתננה" (שם י"ג ז), וראה באוה"ח שם שהליכה זו
 היה חזקה לקנות הארץ, וכן נקפלה תחת בן בנו
 (ראה נר למאור שם), וזהו כאשר פגע יעקב במקום
 וילן שם הבטיחו הקב"ה "הארץ אשר שוכב
 עליה לך אתננה ולזרעך", הבטחה מיוחדת
 מפורשת על המקום המקודש בהר המוריה.
 ומתפללים אנחנו השתא הכא בארץ שהחזיק בה
 אברהם, לשנה הבאה נזכה להתאזרח בעיר העתיקה
 שהובטחה לישראל.

שבוי בהודו, והיו מאכילין אותו לחם מצה, ולא נתנו לו לעולם חמץ, והטעם מפני שהוא קשה ואינו מתעכל במהרה כחמץ, ויספיק ממנו מעט, וכן היו עושים המצרים לישראל.

כתב רב מתתיה²⁵⁹, מה שנהגו לומר כל דכפין ייתי ויכול כך היה מנהג אבות שהיו מגביהין שולחנותם ולא היו סוגרין דלתותיהם, והיו אומרים ככה כדי שיבאו ישראל העניים שביניהם לאכול, ולקבל שכר היו עושין זה, ועכשיו שנעשו שכיני גוים יותר משכיני ישראל, מפרנסין אותם בתחילה קודם כדי שלא יחזרו על הפתחים, ואחר כך מגביהין את השולחן ואומרים כמנהג ראשונים. ע"כ. ואמרינן במסכת תעניות (כ. ב), רב הונא כי הוה אכיל הוה פתח הכי, כל דכפין ייתי ויכול. ובליל פסח יש הוצאה גדולה, ואין ביד העניים לקנות די ספוקם, על כן נהגו לומר כל דכפין ייתי ויכול, כלומר מי שהוא רעב ואין לו מה יאכל יבא ויאכל עמנו. כל דצריך ייתי ויפסח פירוש, שאיפשר שיש לאדם פת אורז ופת דוחן ואינו רעב שהרי יש לו מה יאכל, ואין לו מצות מצוה וצרכי הפסח כגון חרוסת ומרור ויין לארבעה כוסות, לכך אומר וכל דצריך ייתי ויפסח, כלומר יבא ויעשה סדר הפסח²⁶⁰. ואחר כך מדבר על לבם ואומר להם לא תבושו אם אתם סמוכים על שולחן אחרים, השתא הכא, השנה הזאת אתם כאן, לשנה הבאה תהיו לשלום בארץ ישראל, הא שתא הכא עבדי, השנה הזאת אנחנו ואתם משועבדים, לשנה הבאה יבא המשיח ונהיה אנחנו ואתם משוחררים, כדאמרינן בראש השנה (יא, א) בניסן נגאלו ובניסן עתידין להגאל.

ויש מפרשים כל דכפין ייתי ויכול, כל מי שהרעיב עצמו בערב הפסח כדי לאכול מצה בתאבון, יבא ויאכל מיד²⁶¹. שאסור לאכול מצה בליל פסח,

וראה גם להאברבנאל מש"כ בשם ספר המסעדים לרבי יצחק הישראלי כעין דברי ר"י האזובי. וראה הגש"פ 'פסח אחד' (לקדמונים) עמ' נא שכתב על דברים אלו, 'ואיני יודע מאין לו זו, והנראה לי כי במצרים אכלוהו, כי ביום אחד לא יכלו לצאת מתחום מצרים, ומה שכתב אשר הוציאו ממצרים, ר"ל מעבדות, כלומר מבין אומת מצרים, כמו ומצרים נסים לקראתו, וינער ה' את מצרים, אבל בתוך תחום ארץ מצרים אכלו הבעק', ויעו"ש הערת המהדיר בשם מהר"ל וריעב"ץ.

וראה בפני הגש"פ בספר יעלת חן עה"ת (לרי"א תאומים בעל שו"ת גור אריה יהודה). וע"ע תורה שלמה פ' כי תשא כרך כב מלואים סי' ה. 259. כ"ה בהל' הרי"צ גיאת ח"ב עמ' קא, והובא באוצר הגאונים פסחים חלק התשובות סי' דש. וראה חוקת הפסח עמ' סה. 260. וראה גם מאמר חמץ להרשב"ץ בספר יבין שמועה, וע"ע מחזור ויטרי סי' צז, פי' הרי"ד על הגש"פ, המנהיג סי' עב עמ' תפה-תפו והערות המהדיר שם, וראבי"ה סי' תקכה. 261. צ"ל שכונת רבינו

"הכי אוקימנא כל בר נש דאשתעי ביציאת מצרים ובהוא סיפור חדי בחדוה זמין איהו למחדי בשכינתא לעלמא דאתי" [תרגום: כך קיבלנו, כל בן אדם דיספר ביציאת מצרים, והוא עוסק בסיפור זה מתוך שמחה, הרי הוא מוזמן לשמח יחד עם השכינה בעולם הבא] (זהר, פ' בא, דף מ' ע"ב).

[הא לחמא עניא" לא נזכר בתלמוד ובמדרשים, כי אם ביוצר לשבת הגדול בפיוט "אלוקי הרוחות" לר' יוסף ב"ר שמואל טב עלם, והובא בשמו בתוס' (פסחים, דף קט"ז ע"ב).]

הָא לַחְמָא עֲנִיא דִּי אֶכְלוּ אֲבַהֲתָנָא בְּאַרְעָא
 דְּמִצְרַיִם, כָּל דְּכַפִּין יִיתִי וַיִּכַּל, כָּל דְּצָרִיךְ יִיתִי
 וַיִּפְסַח, הַשְׁתָּא חָבָא, לְשָׁנָה חֶפְאָה בְּאַרְעָא
 דְּיִשְׂרָאֵל, הַשְׁתָּא עֲבָדִי, לְשָׁנָה חֶפְאָה בְּנֵי חוֹרִין:

הא לחמא עניא וכו' דמכאן מתחיל כבר אמירת ההגדה, ונראה דלכך סידר בעל ההגדה מקום אמירתו של "הא לחמא עניא" אחר "יחז", משום דענינו של יחז הוא לאשוויי פרוסה שהוא דרך עניות, וכמו שאמרו בגמרא "מה דרכו של עני בפרוסה אף הכא בפרוסה".

איברא דמהרמב"ם לא משמע כן, שהרי והנה בכל ההגדות מנויין "מגיד" לפני "הא לחמא עניא", כלומר צפרק ח' מהלכות חמץ ומנה הלכה ו' כתב דה"יחז" הוא לאחר

ונראה וכו' - אמנם הראשונים [כל בו, ארחות חיים, רבינו מנוח] סוברים שאמירת "הא לחמא עניא" נקבעה קודם בתוך ההגדה, ואח"כ נקבע "יחז" לפני זה, כדי שהאמירה של "הא לחמא עניא" יאמר על מצה פרוסה, וכדברי חז"ל מה לעני בפרוסה וכו'.

וכמו שאמרו בגמרא - במס' פסחים דף קט"ו ע"ב [ועי' גם במס' ברכות דף ל"ט ע"ב].

אמנם לפי הנ"ל וכו' - נלענ"ד דאי משום הא לא מופרך הוא, די"ל דאע"פ ד"הא לחמא עניא" מבאר את מעשה היחז, מ"מ נכללת היא במצוות סיפור יצי"מ, וכדברי הגרי"ז זצ"ל לקמן שכל הלכות פסח נכללות במצות הסיפור, וא"כ גם ביאור מעשה היחז הוא קיום של מצוות הסיפור, ושפיר נחשבת ל"מגיד", ויש לכוון לפני האמירה שמקיימים בזה מצוות סיפור.

מהרמב"ם לא משמע כן - במאורי המועדים מוסיף וז"ל ואמר ח"א לפני הגרמ"ם זצ"ל דהרמב"ם אזיל לשיטתו שכתב בנוסח ההגדה שלו "ומתחיל על כוס שני כו'

נטילת ידים לאכילה. ומשמע ד"הא לחמא עניא" הוא חלק מאמירת ההגדה ואינו ענין ל"יחך". [הגרמ"ד]

לחם עוני, ועוד "די אכלו אבהתנא צארעא דמנריס" דהוא גם זכרון למה דאכלו אבותינו לחם עוני. [הגרי"ז]

הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים

כל דכפין ייתי ויכול כל דצריך ייתי ויפסח

הרמב"ם צהל' חמץ ומצה (פ"ה ה"כ) כתב וז"ל וציוס הראשון אסור ללוש ולקטף אלא צמים בלבד, לא משום חמץ אלא כדי שיהיה לחם עוני, וציוס הראשון הוא שצריך להיות זכרון לחם עוני עכ"ל. הרי דבלחם עצמו יש דין שצריך להיות לחם עוני, ועוד דנאמר שצריך להיות זכרון ללחם עוני.

צריך ציבור שינוי הלשון מדוע צתחילה כותב "דכפין" ואח"כ "דלריך".

לפי זה יש לבאר מה דאמר כאן "הא לחמא עניא" דהלחם בעצמו הוא

והנה יש הלכה דאסור לאכול ערב הפסח ממעט קודם המנחה כדי שיכנס לאכילת מצה צתארה (רמב"ם פרק ו' מהלכות חמץ ומצה הלכה י"ג). ולפי"ז י"ל דלכך אמר "כל דכפין ייתי ויכול", דהיינו שיצו לאכול מצה כשהוא רעב. אבל הקרבן פסח דינו שנאכל על השוצע (מס' פסחים, תוספתא ה', ג'), ולכן אמר "כל דלריך

הא לחמא עניא" עיי"ש, והיינו ד"הא לחמא עניא" שייך לאמירת ההגדה, ולכן צריך לומר על כוס שני שנתקן על אמירת ההגדה עכ"ל.

ונ"ל דיש עוד ראייה לזה, ממה שהרמב"ם כתב וז"ל נוסח ההגדה שנהגו בה ישראל בזמן הגלות כך הוא וכו' ואומר בבהילו יצאנו ממצרים הא לחמא עניא וכו' עכ"ל, מוכח שלפי הרמב"ם אמירת "הא לחמא עניא" היא חלק מנוסח ההגדה.

ומשמע דהא לחמא עניא הוא חלק מאמירת ההגדה - ראיתי בשם הרה"ג ר' חיים [בהגרי"מ] פיינשטיין שליט"א שהטעם שמתחילים את ההגדה באמירת "הא לחמא עניא" מבואר ע"פ דרשת חז"ל בגמ' (מס' פסחים, דף קט"ז ע"א) שמצה נקראת לחם עוני משום "שעונין עליו דברים הרבה", והיינו שסיפור ההגדה צריך להיות כשהמצות לפנינו, ומשום כן מודיעים אנו בתחילת ההגדה שאמנם המצות לפנינו ובכך נוכל לפתוח בהגדה. ונ"ל שלפי"ז אתי שפיר מה ש"הא לחמא עניא" נכתב אחרי "מגיד", מכיון שהוא ההקדמה לקיום מצוותו וחלק ממנה.

הגרמ"ד - מאורי המועדים. ובהגדש"פ מבית לוי הובא בשם הגרי"ז זצ"ל עצם הביאור, ושאר המו"מ לא הובא כלל.

הגרי"ז - בסטנסיל עה"ת, וכן במה"מ והגדש"פ שי לתורה.

אבל הקרבן פסח וכו' - לכאורה משמע מדבריו שאילו הי' דין שיכולים להיות רעבים בשעת אכילת הקרבן פסח הי' כתוב "כל דכפין ייתי ויפסח". אבל לענ"ד א"א לומר שכתוב בזה הזמנה להשתתף באכילת הפסח, מכיון שא"א להזמין לאחד מן השוק לאכול

ר הרא"ש והמרדכי ושא"ר פוסקים ש טור והרמב"ם ת הרא"ש בתשובה ושא"ר פוסקים. א שם בגמרא (קטז) [קטו] וכן כתבו התוספות ורשב"ם שם. ב משנה ובריתא שם קטז. ג טור מהא דלחם עני כ"ו קטו. ד שם (קיא) [קטו].

(נו) ואינו מברך אחריו. ויקח מצה (נו) והאמצעיית ויבצענה לשתים, (נח) ויתן חציה לאחד מהמסבין לשמרה ^ט לאפיקומן, ונותנין אותה (נט) תחת המפה, וחציה השני ישים בין שתי השלמות. (ס) ויגביה הקערה ^י שיש בה המצות ויאמר, ^{כא} (סא) הא לתמא עניא, עד מה נשתנה: הגה (סב) ויאמר (סג) בלשון שמכינים הנשים והקטנים או יפרש להם הענין, וכן עשה ר"י מלונדרי כל ההגדה בלשון לע"ז. (סד) כ"ד שיבינו הנשים והקטנים. (כל בו מהרי"ל). ^{כא} ואז יצוה ^{כב} להסירם מעל השלחן (סה) ולהניחם בסוף השלחן כאלו כבר אכלו, כ"ד שיראו התינוקות ^{כג} וישאלו: ז. ^{כד} מוזגין לו (סז) מיד (סח) כוס שני, (סט) כ"ד שישאלו התינוקות למה שותים כוס שני קדם סעודה. ואם אין חכמה בפן, אביו מלמדו. אם אין לו בן, אשתו שואלתו. ואם לאו, הוא שואל את עצמו ואפלו תלמידי חכמים שואלים זה לזה ^{כז} מה נשתנה וכו', (ע) וכשהבן או האשה שואלת אין צריך לומר מה נשתנה, אלא מתחיל עבדים) (מהרי"ל) וכשהתחיל עבדים היינו לפרעה, מחזיר הקערה שבה המצות לפניו (עא) וקורא כל ההגדה. וכשיגיע

באר היטב

כ"ל להסירם. ועכשו לא נהגו להסירם, משום שאין הכר לתינוקות בזה, שירדעים שאלו הדברים לא נתנו על השלחן לצורך האכילה. מגן אברהם: כג. וישאלו. ויאמרו להם שאין רשאי לאכל עד שיספירו ביציאת מצרים, ולכן אין לתן שום מצה על השלחן עד אחר הסדר. מהרי"ל: כל. מה נשתנה. לא יאמר אנו חייבים לטבל וכו', אלא אנו מטבילין, דאינו חייבים אלא משום הפרא, טור. כשיאמר והיא שעמדה לאבותינו וכו' עד הקדוש ברוך הוא מצילנו מידם יאחז הכוס בידו, ואז יהיה הפת מכסה פסאוחו הכוס בידו. וכשיאמר ונאמר לפניו שירה חדשה צריך לומר ונאמר

שאכל פצית לא יברך ברכה אחרונה. ט"ז ומגן אברהם חק יעקב: יט. לאפיקומן. ונחלק הגדול יטמין. אחרונים. גם ראוי לברכה במטפחת ולהניח בין הכר וכסת, וכשרוצה לאכל ויציאה כמו שהיא בתוך המפה וישלשל לאחוריו וילך כמו ארבע אמות ויאמר כן היו אבותינו הולכים משארתם צררת בשמלתם, רש"ל. ועין חק יעקב סימן תעב סעיף קטן ב, טעם למנהג שהתינוקות לוקחים האפיקומן: ג. הקערה. עם כל מה שעליה ואין צריך להסיר התבשילין. טור: נל. הא לתמא. ויש אומרים הא בלחמא, עין מגן אברהם. וכ"כ מהרש"ל סימן פח לאמרו בקול רם:

באר הלכה

פעת מצאתי לי תנא דמסיע לרבין, הלא הוא הרשב"ץ בספר רבין שמועה דף לה, שכתב בענין כרפס, דדעת הרמב"ם, דבעינן בזית, וכתב דכן מסתבר דכיון דצריך נטילה בודאי בזית בעינן ככאכל פת גמור, דמסתבר דאינו חייב בנטילה דבדואי לא גזרו בכגון זה משום סרך תרימה, וכמו פן לענין פרות בדבר שטבולו במשקה, והביאו גם כמטה יהודה, הרי ממש כדברינו, וצריך עיון לדינא:

משנה ברורה

(נו) ואינו מברך אחריו. אפלו אם אכל בזית, לפי שברכה ראשונה קאי גם על המרור, וכנ"ל, ועל פן ברכת המזון שפוטר את המרור שאוכל בתוך הסעודה קאי גם על הכרפס שאכל מקדם. ועין בבאור הלכה (אות ה) מה שכתבנו בשם הגר"א בזה: (נו) והאמצעיית ויבצענה לשתים. כ"ד ^{כא} לקיים מה שקראת הפת, לחם עני, ודרכו של עני בפרוסה. ^{כב} ויאמר האמצעיית, כי ברכת אכילת מצה, העקר עליה קאי, וברכת המוציא שמברך מתחלה, קאי על העלינה המנחת לפניו: (נח) ויתן חציה וכו'. כ"ד ^{כג} ששתי אכילות שאוכל לשם מצה יהא בפרוסה. וטוב שאותו חלק יהיה יותר גדול, [אחרונים]: (נט) תחת המפה. זכר למה ^{כד} שאמר, משארתם צררת בשמלתם, ויש שנותנין אותה על כתפיהם, זכר ליציאת מצרים. ויהיו נזהרין שיכרך האפיקומן במפה שלא כבסו בקראכמע"ל כי הפרים מסתמא מכבסין בקראכמע"ל ^{כה} [חיי אדם]: (ס) ויגביה הקערה. עם כל מה שעליה, ^{כז} ואין צריך להסיר התבשילין: (סא) הא לתמא. ויש אומרים ^{כח} ביהא לתמא, וצריך ^{כט} לאמרו בקול רם: (סב) ויאמר בלשון וכו'. רוצה לומר, מהא לתמא ואילך, שהוא התחלת הגדה: (סג) בלשון שמכינים הנשים. שהרי גם נשים חייבות במצות לבנדן וגו': (סד) כ"ד שיבינו הנשים. שהרי גם נשים חייבות במצות על המשרתת שתשב אצל השלחן ותשמע כל ההגדה, ואם צריכות לצאת לחוץ לבשל, על כל פנים מחיבת לשמע הקדוש, וכשיגיע לרבן גמליאל אומר כל שלא אמר וכו' תכנס ותשמע, עד לאחר שתית כוס שני, שהרי מי שלא אמר שלשה דברים הללו לא יצא. ונוהגין שגם קוראין אותן שתשמע סדר עשרה מפות שהביא הקדוש ברוך הוא על מצרים, כ"ד להגיד להם כמה נסים עשה הקדוש ברוך הוא בשביל ישראל [חיי אדם]: (סה) ולהניחם בסוף השלחן. ואם השלחן קטן יסירם לגמרי מעל השלחן, כי בלאו הכי ליכא שנוי לתינוק [עלת שפת]: (סו) וישאלו. המצות ^{כז} המוכנות לאכילה למה מסלקין אותם, ויאמר להם שאין רשאי לאכל עד שיספיר ביציאת מצרים. כתב מהרי"ל, דאין לתן שום מצה על השלחן עד זמן הסעודה: ז (סז) מיד. רוצה לומר, שלא ימתין במזיגת הכוס עד שיגיע ללפיכך, שאז צריך לאחז הכוס בידו, אלא מיד שמסיר הקערה מעל השלחן מוזג: (סח) כוס שני. ואין צריך ^{כט} שטיפה והדחה, שכבר שטפו לקדוש: (סט) כ"ד שישאלו וכו'. רוצה לומר, ועל ידי זה יתעורר לשאל יתר השאלות ותמיהות שרואה כלילה ההוא: (ע) וכשהבן או האשה שואלת. והוא הדין אם תלמיד חכם אחד שואל לחברו, הנשאל אין צריך לומר מה נשתנה: (עא) וקורא כל ההגדה. ואין לומר בהסבה רק באימה ויראה [שליה]. כשיאמר ונאמר לפניו שירה

הלילה ובאמירת הגדה, וכנ"ל בסימן תעב סעיף יד. ולכן החיוב גם

על המשרתת שתשב אצל השלחן ותשמע כל ההגדה, ואם צריכות לצאת לחוץ לבשל, על כל פנים מחיבת לשמע הקדוש, וכשיגיע לרבן גמליאל אומר כל שלא אמר וכו' תכנס ותשמע, עד לאחר שתית כוס שני, שהרי מי שלא אמר שלשה דברים הללו לא יצא. ונוהגין שגם קוראין אותן שתשמע סדר עשרה מפות שהביא הקדוש ברוך הוא על מצרים, כ"ד להגיד להם כמה נסים עשה הקדוש ברוך הוא בשביל ישראל [חיי אדם]: (סה) ולהניחם בסוף השלחן. ואם השלחן קטן יסירם לגמרי מעל השלחן, כי בלאו הכי ליכא שנוי לתינוק [עלת שפת]: (סו) וישאלו. המצות ^{כז} המוכנות לאכילה למה מסלקין אותם, ויאמר להם שאין רשאי לאכל עד שיספיר ביציאת מצרים. כתב מהרי"ל, דאין לתן שום מצה על השלחן עד זמן הסעודה: ז (סז) מיד. רוצה לומר, שלא ימתין במזיגת הכוס עד שיגיע ללפיכך, שאז צריך לאחז הכוס בידו, אלא מיד שמסיר הקערה מעל השלחן מוזג: (סח) כוס שני. ואין צריך ^{כט} שטיפה והדחה, שכבר שטפו לקדוש: (סט) כ"ד שישאלו וכו'. רוצה לומר, ועל ידי זה יתעורר לשאל יתר השאלות ותמיהות שרואה כלילה ההוא: (ע) וכשהבן או האשה שואלת. והוא הדין אם תלמיד חכם אחד שואל לחברו, הנשאל אין צריך לומר מה נשתנה: (עא) וקורא כל ההגדה. ואין לומר בהסבה רק באימה ויראה [שליה]. כשיאמר ונאמר לפניו שירה

שער הצייון

עא. גמרא: עב. אחרונים: עג. הגר"א: עד. אחרונים: עד. מגן אברהם ושא"ר אחרונים: עה. מגן אברהם: עז. רש"ל בתשובה: עח. עין כאלה רבה שהשיג על המגן אברהם סעיף קטן כה והעתיקו הפרי מגדים ולכן לא העתקתי דבריו: ז עט. אחרונים:

תרום: ז. עמלו חיטה.

כבנייני המלך וכמעשה הלכנים לחם מצה⁴⁹. ומהבחינות האלה שתיקה, נאמר כאן "הא לחמא עניא" כנגד הראשונה מפאת טבעה כמו שזכרתי, ו"די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים" הוא כנגד הסיבה השנית. ועם היות שנקראת מצה "לחם עוני" מהבחינות האלה, לא נאמר מפני זה שציותה התורה במצות המצה ואיסור החמץ מזה הטעם, כי אם לזכרון מהירות גאולתם, כמו שאמר⁵⁰: "כי בחפזון יצאת מארץ מצרים". הנה אם כן המאמר הזה אינו סותר לדרשת רבן גמליאל במצה, לפי שכאן לא אמר המגיד טעם מצות המצה, אבל זכר עניינה שהיא "לחמא עניא" בטבעה, ושכן היו אוכלים אותה במצרים. אחרי כן פירש רבן גמליאל הסיבה למה אנחנו אוכלים מצה בלילה הזה, והיא לזכרון מהירות הגאולה והיציאה ממצרים שהיתה כל כך שלא הספיק בצקם להחמיץ. ויהיה פירוש הכתוב⁵¹: שבעת ימים תאכל עליו מצות, שהמצה הוא לחם עוני נמוך ושפל ובלתי גדל, לפי שבחפזון יצאת מארץ מצרים, עד שלא הספיק הבצק להגדיל ולעלות ונשאר נמוך ועני. וכמו שאפרש עוד במקומו.

ואמנם, למה התחילה ההגדה בעניין ה"מצה", ולא בעניין ה"פסח" שהוא הקודם במעלה וסיבה⁵², או למה לא זכר שלושתם: פסח מצה ומרור, ומה עניין אומרים "הא שתא הכא", והכפל אשר בא בו, שהם השאלות אשר באו בשער השלישי והרביעי, כבר אמרו מהחכמים, שאומרנו כאן "כל דכפיין" וכו', הם דברי אנינות על גלותנו, לומר כי בעוונותינו גלינו מארצנו ואין אנו יכולין להקריב קרבן⁵³ חוצה לארץ, ולכן אינם צריכין טהרה, אבל כל מי שיבוא יאכל מזה הפת כטמא וכטהור יחדיו. ולכן אנו מתפללים שלשנה הבאה נעלה לירושלם ושבנו בנים לגבולם⁵⁴, והאיש אשר אינו טהור יעשה כחוקת הפסח⁵⁵.

ואחרים אמרו, שהתחיל ב"מצה" מפני שאנחנו חייבין לתת לכל אחד די מחסורו בזמן הזה⁵⁶, ולכן אמר: "כל דכפיין", ומאמר "לשנה הבאה" הוא

49 בגבורות ה' למהר"ל הביא דברי רבינו וכתב: והם דברים שיכחיש הכתוב והאמת, כי לא נמצא בשום מקום לא בכתוב ולא במשנה ולא בתלמוד שהמצרים היו מאכילים את ישראל מצה. 50 דברים טז ג. 51 שם שם. 52 והטעם שהוא קודם במעלה, אפשר כי מצותו הוא העיקר שהפסח נאכל על מצות ומרורים. ועוד, שרק בפסח יש כרת (במדבר ט ג). וראה מש"כ רבינו לקמן בפסיקה "רבן גמליאל היה אומר" עמ' רכז. 53 קרבן פסח בחוצה לארץ. 54 ע"פ ירמיה לא טז. 55 וכע"ז במעשי ה': רק בליל פסח אומרים כל דכפיין לפי שיש באמירה זו משום קינה על חורבן ביהמ"ק שאין אנו יכולים לאכול קרבן הפסח שאינו נאכל אלא למנויו, ונשארה לנו רק המצה בלבד שעליה אנו יכולים לומר כל דכפיין ייתי ויכול. 56 כמבואר בכתוב דברים טו ח "די מחסורו אשר

מדוע
התחיל
ההגדה
במצה
ולא בפסח
ומרור

השעבוד ולא יקויים רק שלשנה הבאה יהיה בני חורין, ואם בניסן עתידים ליגאל אפשר שבתשרי זה יופסק השעבוד ובניסן לשנה הבאה בארץ ישראל.

לזה נתקן בלשון ארמית²⁴ להורות שאינו מענין סיפור הגדה רק תוספת שנתקן בבבל אחר החורבן. ובזה נתיישבו כל הקושיות.

ובעל מעשה ה' פירש בזה שענין הא כלחמא הוא כעין קינה שנתקן בבבל לקיים מה שנאמר אם לא אעלה את ירושלים על ראש שמחתי (תהילים קל"ז, ו') דהיינו בזמן שבית המקדש היה קיים היה הפסח נאכל רק למנוייו מה שאין כן עכשיו מקוננים שהיא כלחמא עניא די אכלו במצרים שכל דצריך ייתי ויפסח כי אין עכשיו פסח ואין כאן מנויים, ואחר כך מתחילין בנחמה קודם הסיפור ואומרים השתא הכא לשנה הבאה בארעא דישראל השתא עבדי וכו'.

מקור המעשה

דוד וזה ראייה שלא יהא הפסקת השיעבוד קודם. עוד יש להוכיח כן מגמ' בסנהדרין (כב:) דיש צד לגמ' דכהן אסור לשתות יין בזמן הזה דשמא יבנה בית המקדש פתאום ויהיה צריך לעבוד ויהא אסור בעבודה משום שהוא פסול משום שתויי יין, ואי אמרינן דששה חדשים לפני בנין בית המקדש והגאולה השלימה יהא הפסקת השיעבוד, א"כ אי לא הופסק השיעבוד עדיין צריך להיות דיהא מותר בכל גוונא לשתות יין, כיון שאפילו אם יופסק השיעבוד מיד עדיין לא תבא הגאולה אלא לאחר ששה חדשים. ואפשר דכן מוכח עוד מסנהדרין (צח.) שסיפר אליהו הנביא לרבי יהושע בן לוי שאפשר להכיר את המשיח שהוא שרי ואסיר הנגעים שלו אחד אחד, דסבר דאי בעי לי לצאת ולגאול את ישראל שיוכל לצאת מיד ולא לעכב אפילו כדי קשירת שני נגעים עיי"ש. ואי אמרינן דיופסק השיעבוד ששה חדשים לפני, הרי ממ"ג, אי לא הופסק השיעבוד אינו צריך לדאוג ואי הופסק השיעבוד, ברור מתי הוא צריך לבא שהוא בששה חדשים שלאחר מכן. ²⁴ לזה נתקן בלשון ארמית. כעין זה כתב המעשי מצרים בסוף פירושו על פיסקא זו.

פתרון המעשה

א] מדוע נכתבה פיסקא זו בלשון ארמי?
 הטעם לזה הוא להראות שפיסקא זו אינה חלק מסיפור ההגדה, אלא תוספת שנתקנה בגלות בבבל לאחר החורבן, ומטעם שיתבאר להלן בביאור הפיסקא.

ב] מדוע תקנו להכריז כל דכפין ייתי ויכול דוקא בחג הפסח ולא בשאר חגים, הרי ושמחת בחגיך נאמר בכל המועדים?

עיקר התקנה להזכיר מאמר זה אינו בשביל להזמין העניים שיבואו לביתו, אלא עיקר הכרוז הזה נתקן להדגיש כמה גדולה השמחה שאנו שמחים בלילה זה עד כדי כך שמרוב השמחה אנו רוצים שכל דכפין ייתי ויכול, וכמו אדם ששמח שמחה גדולה שאין לה שיעור שבודאי עושה סעודה גדולה מאד ומזמין לסעודתו כל דכפין. ודוקא בלילה זה אומרים כן בשביל ליישב מדוע אנו

צִאֲנֶךָ: כ לְפָנַי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ תֹאכְלֶנּוּ שְׁנָה
 בְּשָׁנָה בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה אֶתְּךָ וּבֵיתְךָ:
 כא וְכִי־יְהִי־בוֹ מוֹם פֶּסַח אוֹ עוֹר כֹּל מוֹם בֵּישׁ
 רַע לֹא תִזְבְּחֶנּוּ לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ: כב בְּשַׁעֲרֶיךָ
 תֹאכְלֶנּוּ הַטָּמֵא וְהַטָּהוֹר יַחְדָּו כַּצְּבִי וְכֹאִיל:
 כג רַק אֶת־דָּמּוֹ לֹא תֹאכַל עַל־הָאָרֶץ
 תִּשְׁפְּכֶנּוּ בַּמַּיִם: כד מִזֶּה שָׁמֹר אֶת־חֹדֶשׁ
 הָאָבִיב וְעָשִׂיתָ פֶּסַח לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ כִּי בַחֹדֶשׁ
 הָאָבִיב הוֹצִיאֲךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מִמִּצְרַיִם לְיֵלֶה:
 כה וּזְבַחְתָּ פֶסַח לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ צֹאן וּבָקָר
 בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה לְשֹׁכֵן שְׁמוֹ שֵׁם:

דענך: כ קדם יי אלהך תיכלנה
 שנה בשנה באתרא די יתרעי יי
 את ואנש ביתך: כא וארי יהי בה
 מומא חגיר או עויר כל מום ביש
 לא תפסגה קדם יי אלהך:
 כב בקרנך תיכלנה מסאבא ודכיא
 כחדא כבשר טביא ואילא:
 כג לחוד ית דמה לא תיכל על
 ארעא תישדנה כמיא: א טר ית
 ירחא דאביבא ותעבד פסחא קדם
 יי אלהך ארי בירחא דאביבא
 אפקך יי אלהך ממצרים ועבד לך
 נסין בלייא: ב ותפס פסחא קדם
 יי אלהך מן בני ענא ונכסת
 קדשיא מן תורי באתרא די יתרעי
 יי לאשראה שכנתה תמן: ג לא
 תיכל עלוהי חמיע שבועא יומין
 תיכל עלוהי פטיר לחם עני ארי
 כבהילו נפקתא מארעא דמצרים
 בדיל דתדכר ית יום מפקך
 מארעא דמצרים כל יומי חייך:

ג לֹא־תֹאכַל עָלָיו חֵמֶץ שְׁבַעַת יָמִים תֹאכַל־

עָלָיו מִצּוֹת לֶחֶם עֲנִי כִּי בַחֲפוּזִן יֵצֵאת מֵאֶרֶץ

מִצְרַיִם לְמַעַן תִּזְכַּר אֶת־יוֹם צֵאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ:

רש"י

דמו לא תאכל: מזו (א) שמור את חודש האביב. מקודם
 בואו שמור שיהא ראוי לאביב, להקריב בו את מנחת העומר,
 ואם לאו, עפר את השנה (ראש השנה כח. ספרי קמ): ממצרים
 יצאה. והלא ציוס יצאו שנאמר (במדבר לג א) ממצרת הפסח
 יצאו בני ישראל וגו', אלא לפי שזלילה נתן להם פרעה רשות
 ללחם, שנאמר (שמות יב לא) ויקרח למשה ולאהרן לילה וגו'
 (ברכות ט. ספרי קמ): (ב) וזבחת פסח לה' אלהיך צאן.
 שנאמר (שמות יב ה) מן הפגשים ומן העזים תקחו: ובקר.
 תזבח לחגיגה" (פסחים ע: ספרי קעו), שאם נמנו על הפסח חזרה
 מרובה מציאים עמו חגיגה כדי שיהא נאכל על השועב. ועוד
 למדו רבותינו (מנחות פג.) דברים הרבה צפוק זה: (ג) לחם
 עוני. לחם שמוכר את העוני שנתענו במצרים (ספרי קל): כי
 בחפזון יצאת. ולא הספיק צנץ להחמיק, וזה יהיה לך
 לזכרון, וחפזון לא שלך היה אלא של מצרים, שכן הוא אומר
 (שמות יב לג) ופתחוק מצרים על העם וגו' (ספרי סז): למען
 תזכור. על ידי אכילת הפסח והמלה את יום לאחך:

(כ) לפני ה' אלהיך תאכלנו. לכהן הוא אומר, שכבר
 מנינו שהוא ממחנות כהונה, אחד תס ואחד בעל מוס,
 שנאמר (במדבר יח יח) ויבשרם יקהי לך וגו' (זבחים לו. ספרי קמ
 קיח): שנה בשנה. מכאן שאין משהין אותו יותר על שנתו
 (בכורות טו): יכול יהא פסול משעברה שנתו, כבר הוקש
 למעשר, שנאמר (לעיל יד ג) ואלתלף לפני ה' אלהיך מעשר דגנך
 פירשך וזבחתם וזבחתם פקדך ולאחך, מה מעשר שני אינו
 נפסל משנה לחזרתה אף צכור אינו נפסל, אלא שמנה חוך
 שנתו (ראש השנה ה): שנה בשנה. אם שחטו צכוף שנתו
 אוכלו אותו היום ויום אחד משנה אחרת, למד שנאכל לשני
 ימים ולילה אחד (בכורות מ): (כא) מום. כלל פסח או עור.
 פרט. כל מום רע. חזר וכלל. מה הפרט מפורש מוס
 הגלוי ואינו חוזר אף כל מוס שנגלוי ואינו חוזר (ספרי קט):
 (כג) רק את דמו לא תאכל. שלא תאמר הואיל וכולו
 היתר הבא מכלל איסור הוא, שהרי קדוש ונשחט בחוף בלא
 פדיון ונאכל, יכול יהא אף הדם מותר, תלמוד לומר רק את

שפתי חכמים הקצר

כ. בדפירש רש"י לעיל (יד כח) 'מקצה שלש שנים' וגו' שבא ללמד שאם השהה מעשרותיו וכו' (מנח"י עפ"י רא"ם). א. דהא הפסח אינו בא
 אלא מן הכבשים, או מן העזים (קצו"מ). ב. כי בכלל המצות תזכור את החפזון, והגם שנגאלו כולם בשנה קלה, ועל ידי זה תזכור את
 העוני (מנח"י).

(א) קדישין טו: עטרת
מז. טיר ד. (ב)מלכות כג.
(ג) [למקן לז: א] (ד) [שם
ע"א לז: ד] (ה) [לעיל
לה: א] (ו) [למקן קטו:
ו] לעיל ב נהא מילתא לא
זכור לה: (ז) [מנחות טו:
(ח) [למקן טז: ע"א].
(ט) מנחות טז: יח.
(י) זבחים דף ק"א.
(יא) מנחות דף נ"ב.
(יב) דברים כו ב.
(יג) כריתות דף כ"ג.
(יד) [וע"ע חופות חולין
לו. ד"ה שהלא חופות
עשיתם. ד"ה האלם
ע"א]. (טו) [וע"ע חופות
סוה: ד"ה ור"ש עוד
שם לב. ד"ה כפת שכתבו
לרין עטרת וע"ע
חופות סנהדרין ד. ד"ה
כולו חופות זמית מ.
ד"ה לא נלכד חופות
נה טו. ד"ה לא].
(טז) [וע"ע חופות סוה
ג. ד"ה ור"ש חופות
מנחות. ד"ה ור"ש
[למקן] וע"ע עוד חוסי
מנחות גה. ד"ה כל
(יז) [וע"ע חופות דף יח:
(יח) [וע"ע חופות
עשיתם דף יח: ד"ה
מירין].

כל שעה פרק שני פסחים

האוכל נבלה ביום הכפורים

לו.

האוכל נבלה ביום הכפורים. סוגג: פטור. מחטת דלן איסור
יום הכפורים חל על איסור נבלה ואם זו ציור נמנלה אפילו מי
היתה אסורה קודם יום הכפורים משום אכר מן החי: מידי בלבד
בתיב. קרא משמע דכל מי שאיסור חמץ נוהג זו אחת יולא זו
משום מנה: מי שנאכל באינות.
שמות לאוכלו כשהוא חוץ דרוס
צלה לתם אוני ומעשר שני אוני
נבלה באינות דכתיב (דברים יט)
לא אכלתי בלוי ממנו: מי בתיב
עיני. צו"ץ דמשמע מינה אוני:
שעונין ע"יו דברים. שגומרים עליו
אל ההלל ואומרים עליו הגדה: אין
דבש מפני שקרובה וממחרת להחמץ
ואין אדם יכול לשומרה לפיכך אל לש
תקצר מיד וצמועד קאמר ולא ציור
טוב דהצברה שלא לזרז היא (ולר'
יוחנן⁷) דלמר לעיל מי פירות אין
מחמץין לא קשיא הך דליהו אין
מיצין על חימונו כרת קאמר ולא
הי חמץ גמור אלא חמץ נוקשה
הו כלומר לא ואתו חמץ הן
מנכרין להחמץ ולי אפשי לשומן:
והכמים אומרים תאכל. דקסנמי
אפשי לשומרה והלא לא גרסינן מיד
דמשנפה לא חמץ: שבתי דיתה.
שכמי היתה רגל פסק אחר אל
ר' אליעזר ור' יהושע: מקספין.
טמין פניה לאחר עריכתה: פושרין.
מנהרין להחמץ: יום ראשון.
לילה הראשון שהמה מוצה צעין
לחם עוני: אין לשיין עיסה בח"ב.
כל ימות השנה שלא יאכל צמר עמה:
ביום תורא. מעט כעין של שור
צמת לזש בחלב דלכלי ליה מיד
בנת אחת ולא מואי ליה לניטי
שנילש בחלב: ומאי שנא ממנחות.
דמן זה⁸ דבמות מנות ואפילו הכי
נלושות צפושין ומשמךן שלא יחמיו:
הכי גרסינן⁹ כהניס זרין הס:
ליתיה. לשון צמיס מעט ולכותן
צמכתם להסיר מורסן כדי שמה
סולת נקיה: ליתיה ליתא בוריון.
שמצדקה הזכ כר היל סולת: לישא.
בגון מנחת מנחת ומרשתת ומנחת
מנחה תגור שאופין אותה תחילה
עשר חלות¹⁰ ואחר כך פותחין אותן
עד שמחמין לסלמן¹¹ דכתיב (ויקרא
והוא המשך העשרת שם
ויקרא ב ג וכה
במנחת ט ע"א ויהי
ע"ב: [ז] ציל ויריש
לפשי (למקן: [ח] ציל
וישמרן ופ"א חמיצו
גרסינן: ונלה הכי
ליתא בוריון: והאי
מחיד כהניס זרין
הם. וקאי אדברי הגמי
אם אמרו בוריון ד"ס.
חלפי: רסאות ע"פ
נפתאות (שבת:
[ו] פסכיה דכרפוי
סכ"י) קרא אפרי
(וכי' בחוסי רביש"א):
[ז] ע"י רשיא ונבלה"
גרס שיש"שזה:

האוכל נבלה ביום הכפורים פטור רבינא
אמר אפילו תימא רבנן מי שאיסורו משום בל
תאכל חמץ בלבד יצא זה שאין איסורו משום
בל תאכל חמץ בלבד אלא אף משום בל
תאכל טבל⁶ מידי בלבד כתיב אלא מחוורתא
כדרב ששת ת"ר יכול יוצא אדם ידי חובתו
במעשר שני בירושלים ת"ל⁷ לחם עוני (ב) מה
שנאכל באינות יצא זה שאינו נאכל באינות
אלא בשמחה דברי ר' יוסי הגלילי ר' עקיבא
אומר⁸ מצות מצות ריבה אם כן מה ת"ל
לחם עוני צפרט לעיסה שנילושה בין ושמן
ודבש מאי טעמא דר' עקיבא מי כתיב לחם
עוני עני כתיב ור' יוסי הגלילי מי קרינן עני
עוני קרינן (ג) ור' עקיבא האי דקרינן ביה עוני
כדשמאלא⁹ דאמר שמואל לחם עוני לחם
שעונין עליו דברים הרבה¹⁰ וסבר ר"ע עיסה
שנילושה בין ושמן ודבש לא והתניא אין
לשין עיסה בפסח בין ושמן ודבש ואם לש
רבן גמליאל אומר תשרף מיד והכמים אומרים
יאוכל ואמר רבי עקיבא שבתי היתה אצל
רבי אליעזר ורבי יהושע ולשתי לחם עיסה
בין ושמן ודבש ולא אמרו לי דבר ואף על פי
שאין לשין מקספין בו אתאן לתנא קמא
והכמים אומרים את שלשין בו מקספין בו
ואת שאין לשין בו אין מקספין בו ושון
שאין לשין את העיסה בפושרין לא קשיא הא
ביום טוב ראשון הא ביום טוב שני כדאמר
לחו ר' יהושע (ג) לבניה יומא קמא לא תלושו
לי בחלבא מכאן ואילך לזשו לי בחלבא
והתניא אין לשין את העיסה בחלב ואם לש
כל הפת אסורה מפני הרגל עבירה אלא הכי
קאמר יומא קמא לא תלושו לי בדובשא
מכאן ואילך לזשו לי בדובשא ואיבעית אימא
לעולם בחלבא כדאמר רבינא
כעין תורא שרי הכא נמי כעין תורא: ושון שאין
לשין את העיסה בפושרין: שלא
מאי שנא ממנחות¹¹ דתנן כ"ל המנחות נילושות
בפושרין (ומשתמרין¹²) שלא
יחמצו אם אמרו בוריון יאמרו בשאין זריון אי
הכי מילתת נמי לתית אלמה
אמר רבי זורא אמר רבה בר ירמיה אמר שמואל
לחמין של מנחות אין
לותתין אותה לישא בוריון איתא ליתא בוריון
ולישא מי איתא
בוריון והכתיב¹³ ויצק עליה שמן וגו' והביאה אל
הכהן (ט) ומקמיצה
ואילך מצות כהונה לימוד על יציקה ובלילה
שכשירה בכל אדם לישא נדי
דבוריון ליתא במקום זריון איתא דאמר מר
בלילה כשירה בור חוץ לחומת
עזרה פסולה לאפוקי לתיתה דאינה בוריון
ולא במקום זריון ומאי שנא
ממנחת העומר דתניא¹⁴ מנחת העומר לותתין
אותה וצוברין אותה ציבור
שאני תנו רבנן יכול יוצא אדם ידי חובתו
בכבורים יצאו בכורים
מושבותיכם אכלו מצות מצה הנאכלת בכל
מושבותיכם בכל מושבותיכם יצאו בכורים
שאין נאכלין בכל מושבותיכם אלא בירושלים
דברי רבי יוסי הגלילי
רבי עקיבא אומר מצה ומרור מה מרור שאינו
בכורים אף מצה שאינה בכורים
בכורים אי מרור שאין בכורים אף מצה שאין
בכורים אף מצה שאינה בכורים

עוני קרינן ביה. והא דגבי לולב
(סוכה דף ל"ג) כ"ע מרוד
דכפת כתיב ולא אמר כפות קרינן
ויצטרך שני לולבים לטובל אורי משום
דהתם סמין אקרא פרי¹⁵ ען הדר
דלא משמע דלא חד לך מרוד התם
כ"ע דרשין מורכ¹⁶

במקום זריון איתא. וא"כ
והא הכא צמנחת
מנחה תגור מיירי שהיתה נלושה
בפושרים וזאת מנחת שזבלת¹⁷ בעזרה
ושאר מנחת שזבלת בעזרה לא פסי
שהלילה היתה צללי שרם וי"ל דמי
מנחה תגור היא לשון בעזרה סמון
למגור של קודש שלא מחמץ ורבינא
אפרים צד אפרים הגבור מפרש
דע"כ היו לשין אותה בעזרה לפי
שהיו מודדין אותה צעשין של
קודש דתתן צפרק שמי מדות (מנחות
פ"ג) עשרון מה היה משמש בו שווד
לכל המנחות¹⁸ מה מרור שאין
ביכורים. וליכא למימר מרור היינו
זית שהוא מר כדדרשין¹⁹ (ס"ג) סנהדרין
דף ק"ה: והנה עלה זית טרף צפיה
אמרה יורה יהא מונותי מרורים
כיות וכי דלקמן (דף ט"ז) אמר מרור
דומיא דמדת מה מנה מין ורעיס אף
מרור קן ועוד עלה האילן מין ולא
הפרי כדמשמע ע"ה זית ואמרין
נמי (ממלתא פ' בשלה) ויורה ה' עץ
זהו זית שאין מר צלילות כות²⁰:
אוליא

האוכל נבלה ביום הכפורים פטור רבינא
אמר אפילו תימא רבנן מי שאיסורו משום בל
תאכל חמץ בלבד יצא זה שאין איסורו משום
בל תאכל חמץ בלבד אלא אף משום בל
תאכל טבל⁶ מידי בלבד כתיב אלא מחוורתא
כדרב ששת ת"ר יכול יוצא אדם ידי חובתו
במעשר שני בירושלים ת"ל⁷ לחם עוני (ב) מה
שנאכל באינות יצא זה שאינו נאכל באינות
אלא בשמחה דברי ר' יוסי הגלילי ר' עקיבא
אומר⁸ מצות מצות ריבה אם כן מה ת"ל
לחם עוני צפרט לעיסה שנילושה בין ושמן
ודבש מאי טעמא דר' עקיבא מי כתיב לחם
עוני עני כתיב ור' יוסי הגלילי מי קרינן עני
עוני קרינן (ג) ור' עקיבא האי דקרינן ביה עוני
כדשמאלא⁹ דאמר שמואל לחם עוני לחם
שעונין עליו דברים הרבה¹⁰ וסבר ר"ע עיסה
שנילושה בין ושמן ודבש לא והתניא אין
לשין עיסה בפסח בין ושמן ודבש ואם לש
רבן גמליאל אומר תשרף מיד והכמים אומרים
יאוכל ואמר רבי עקיבא שבתי היתה אצל
רבי אליעזר ורבי יהושע ולשתי לחם עיסה
בין ושמן ודבש ולא אמרו לי דבר ואף על פי
שאין לשין מקספין בו אתאן לתנא קמא
והכמים אומרים את שלשין בו מקספין בו
ואת שאין לשין בו אין מקספין בו ושון
שאין לשין את העיסה בפושרין לא קשיא הא
ביום טוב ראשון הא ביום טוב שני כדאמר
לחו ר' יהושע (ג) לבניה יומא קמא לא תלושו
לי בחלבא מכאן ואילך לזשו לי בחלבא
והתניא אין לשין את העיסה בחלב ואם לש
כל הפת אסורה מפני הרגל עבירה אלא הכי
קאמר יומא קמא לא תלושו לי בדובשא
מכאן ואילך לזשו לי בדובשא ואיבעית אימא
לעולם בחלבא כדאמר רבינא
כעין תורא שרי הכא נמי כעין תורא: ושון שאין
לשין את העיסה בפושרין: שלא
מאי שנא ממנחות¹¹ דתנן כ"ל המנחות נילושות
בפושרין (ומשתמרין¹²) שלא
יחמצו אם אמרו בוריון יאמרו בשאין זריון אי
הכי מילתת נמי לתית אלמה
אמר רבי זורא אמר רבה בר ירמיה אמר שמואל
לחמין של מנחות אין
לותתין אותה לישא בוריון איתא ליתא בוריון
ולישא מי איתא
בוריון והכתיב¹³ ויצק עליה שמן וגו' והביאה אל
הכהן (ט) ומקמיצה
ואילך מצות כהונה לימוד על יציקה ובלילה
שכשירה בכל אדם לישא נדי
דבוריון ליתא במקום זריון איתא דאמר מר
בלילה כשירה בור חוץ לחומת
עזרה פסולה לאפוקי לתיתה דאינה בוריון
ולא במקום זריון ומאי שנא
ממנחת העומר דתניא¹⁴ מנחת העומר לותתין
אותה וצוברין אותה ציבור
שאני תנו רבנן יכול יוצא אדם ידי חובתו
בכבורים יצאו בכורים
מושבותיכם אכלו מצות מצה הנאכלת בכל
מושבותיכם בכל מושבותיכם יצאו בכורים
שאין נאכלין בכל מושבותיכם אלא בירושלים
דברי רבי יוסי הגלילי
רבי עקיבא אומר מצה ומרור מה מרור שאינו
בכורים אף מצה שאינה בכורים
בכורים אי מרור שאין בכורים אף מצה שאין
בכורים אף מצה שאינה בכורים

עוני קרינן ביה. והא דגבי לולב
(סוכה דף ל"ג) כ"ע מרוד
דכפת כתיב ולא אמר כפות קרינן
ויצטרך שני לולבים לטובל אורי משום
דהתם סמין אקרא פרי¹⁵ ען הדר
דלא משמע דלא חד לך מרוד התם
כ"ע דרשין מורכ¹⁶

במקום זריון איתא. וא"כ
והא הכא צמנחת
מנחה תגור מיירי שהיתה נלושה
בפושרים וזאת מנחת שזבלת¹⁷ בעזרה
ושאר מנחת שזבלת בעזרה לא פסי
שהלילה היתה צללי שרם וי"ל דמי
מנחה תגור היא לשון בעזרה סמון
למגור של קודש שלא מחמץ ורבינא
אפרים צד אפרים הגבור מפרש
דע"כ היו לשין אותה בעזרה לפי
שהיו מודדין אותה צעשין של
קודש דתתן צפרק שמי מדות (מנחות
פ"ג) עשרון מה היה משמש בו שווד
לכל המנחות¹⁸ מה מרור שאין
ביכורים. וליכא למימר מרור היינו
זית שהוא מר כדדרשין¹⁹ (ס"ג) סנהדרין
דף ק"ה: והנה עלה זית טרף צפיה
אמרה יורה יהא מונותי מרורים
כיות וכי דלקמן (דף ט"ז) אמר מרור
דומיא דמדת מה מנה מין ורעיס אף
מרור קן ועוד עלה האילן מין ולא
הפרי כדמשמע ע"ה זית ואמרין
נמי (ממלתא פ' בשלה) ויורה ה' עץ
זהו זית שאין מר צלילות כות²⁰:
אוליא

האוכל נבלה ביום הכפורים פטור רבינא
אמר אפילו תימא רבנן מי שאיסורו משום בל
תאכל חמץ בלבד יצא זה שאין איסורו משום
בל תאכל חמץ בלבד אלא אף משום בל
תאכל טבל⁶ מידי בלבד כתיב אלא מחוורתא
כדרב ששת ת"ר יכול יוצא אדם ידי חובתו
במעשר שני בירושלים ת"ל⁷ לחם עוני (ב) מה
שנאכל באינות יצא זה שאינו נאכל באינות
אלא בשמחה דברי ר' יוסי הגלילי ר' עקיבא
אומר⁸ מצות מצות ריבה אם כן מה ת"ל
לחם עוני צפרט לעיסה שנילושה בין ושמן
ודבש מאי טעמא דר' עקיבא מי כתיב לחם
עוני עני כתיב ור' יוסי הגלילי מי קרינן עני
עוני קרינן (ג) ור' עקיבא האי דקרינן ביה עוני
כדשמאלא⁹ דאמר שמואל לחם עוני לחם
שעונין עליו דברים הרבה¹⁰ וסבר ר"ע עיסה
שנילושה בין ושמן ודבש לא והתניא אין
לשין עיסה בפסח בין ושמן ודבש ואם לש
רבן גמליאל אומר תשרף מיד והכמים אומרים
יאוכל ואמר רבי עקיבא שבתי היתה אצל
רבי אליעזר ורבי יהושע ולשתי לחם עיסה
בין ושמן ודבש ולא אמרו לי דבר ואף על פי
שאין לשין מקספין בו אתאן לתנא קמא
והכמים אומרים את שלשין בו מקספין בו
ואת שאין לשין בו אין מקספין בו ושון
שאין לשין את העיסה בפושרין לא קשיא הא
ביום טוב ראשון הא ביום טוב שני כדאמר
לחו ר' יהושע (ג) לבניה יומא קמא לא תלושו
לי בחלבא מכאן ואילך לזשו לי בחלבא
והתניא אין לשין את העיסה בחלב ואם לש
כל הפת אסורה מפני הרגל עבירה אלא הכי
קאמר יומא קמא לא תלושו לי בדובשא
מכאן ואילך לזשו לי בדובשא ואיבעית אימא
לעולם בחלבא כדאמר רבינא
כעין תורא שרי הכא נמי כעין תורא: ושון שאין
לשין את העיסה בפושרין: שלא
מאי שנא ממנחות¹¹ דתנן כ"ל המנחות נילושות
בפושרין (ומשתמרין¹²) שלא
יחמצו אם אמרו בוריון יאמרו בשאין זריון אי
הכי מילתת נמי לתית אלמה
אמר רבי זורא אמר רבה בר ירמיה אמר שמואל
לחמין של מנחות אין
לותתין אותה לישא בוריון איתא ליתא בוריון
ולישא מי איתא
בוריון והכתיב¹³ ויצק עליה שמן וגו' והביאה אל
הכהן (ט) ומקמיצה
ואילך מצות כהונה לימוד על יציקה ובלילה
שכשירה בכל אדם לישא נדי
דבוריון ליתא במקום זריון איתא דאמר מר
בלילה כשירה בור חוץ לחומת
עזרה פסולה לאפוקי לתיתה דאינה בוריון
ולא במקום זריון ומאי שנא
ממנחת העומר דתניא¹⁴ מנחת העומר לותתין
אותה וצוברין אותה ציבור
שאני תנו רבנן יכול יוצא אדם ידי חובתו
בכבורים יצאו בכורים
מושבותיכם אכלו מצות מצה הנאכלת בכל
מושבותיכם בכל מושבותיכם יצאו בכורים
שאין נאכלין בכל מושבותיכם אלא בירושלים
דברי רבי יוסי הגלילי
רבי עקיבא אומר מצה ומרור מה מרור שאינו
בכורים אף מצה שאינה בכורים
בכורים אי מרור שאין בכורים אף מצה שאין
בכורים אף מצה שאינה בכורים

עוני קרינן ביה. והא דגבי לולב
(סוכה דף ל"ג) כ"ע מרוד
דכפת כתיב ולא אמר כפות קרינן
ויצטרך שני לולבים לטובל אורי משום
דהתם סמין אקרא פרי¹⁵ ען הדר
דלא משמע דלא חד לך מרוד התם
כ"ע דרשין מורכ¹⁶

במקום זריון איתא. וא"כ
והא הכא צמנחת
מנחה תגור מיירי שהיתה נלושה
בפושרים וזאת מנחת שזבלת¹⁷ בעזרה
ושאר מנחת שזבלת בעזרה לא פסי
שהלילה היתה צללי שרם וי"ל דמי
מנחה תגור היא לשון בעזרה סמון
למגור של קודש שלא מחמץ ורבינא
אפרים צד אפרים הגבור מפרש
דע"כ היו לשין אותה בעזרה לפי
שהיו מודדין אותה צעשין של
קודש דתתן צפרק שמי מדות (מנחות
פ"ג) עשרון מה היה משמש בו שווד
לכל המנחות¹⁸ מה מרור שאין
ביכורים. וליכא למימר מרור היינו
זית שהוא מר כדדרשין¹⁹ (ס"ג) סנהדרין
דף ק"ה: והנה עלה זית טרף צפיה
אמרה יורה יהא מונותי מרורים
כיות וכי דלקמן (דף ט"ז) אמר מרור
דומיא דמדת מה מנה מין ורעיס אף
מרור קן ועוד עלה האילן מין ולא
הפרי כדמשמע ע"ה זית ואמרין
נמי (ממלתא פ' בשלה) ויורה ה' עץ
זהו זית שאין מר צלילות כות²⁰:
אוליא

האוכל נבלה ביום הכפורים פטור רבינא
אמר אפילו תימא רבנן מי שאיסורו משום בל
תאכל חמץ בלבד יצא זה שאין איסורו משום
בל תאכל חמץ בלבד אלא אף משום בל
תאכל טבל⁶ מידי בלבד כתיב אלא מחוורתא
כדרב ששת ת"ר יכול יוצא אדם ידי חובתו
במעשר שני בירושלים ת"ל⁷ לחם עוני (ב) מה
שנאכל באינות יצא זה שאינו נאכל באינות
אלא בשמחה דברי ר' יוסי הגלילי ר' עקיבא
אומר⁸ מצות מצות ריבה אם כן מה ת"ל
לחם עוני צפרט לעיסה שנילושה בין ושמן
ודבש מאי טעמא דר' עקיבא מי כתיב לחם
עוני עני כתיב ור' יוסי הגלילי מי קרינן עני
עוני קרינן (ג) ור' עקיבא האי דקרינן ביה עוני
כדשמאלא⁹ דאמר שמואל לחם עוני לחם
שעונין עליו דברים הרבה¹⁰ וסבר ר"ע עיסה
שנילושה בין ושמן ודבש לא והתניא אין
לשין עיסה בפסח בין ושמן ודבש ואם לש
רבן גמליאל אומר תשרף מיד והכמים אומרים
יאוכל ואמר רבי עקיבא שבתי היתה אצל
רבי אליעזר ורבי יהושע ולשתי לחם עיסה
בין ושמן ודבש ולא אמרו לי דבר ואף על פי
שאין לשין מקספין בו אתאן לתנא קמא
והכמים אומרים את שלשין בו מקספין בו
ואת שאין לשין בו אין מקספין בו ושון
שאין לשין את העיסה בפושרין לא קשיא הא
ביום טוב ראשון הא ביום טוב שני כדאמר
לחו ר' יהושע (ג) לבניה יומא קמא לא תלושו
לי בחלבא מכאן ואילך לזשו לי בחלבא
והתניא אין לשין את העיסה בחלב ואם לש
כל הפת אסורה מפני הרגל עבירה אלא הכי
קאמר יומא קמא לא תלושו לי בדובשא
מכאן ואילך לזשו לי בדובשא ואיבעית אימא
לעולם בחלבא כדאמר רבינא
כעין תורא שרי הכא נמי כעין תורא: ושון שאין
לשין את העיסה בפושרין: שלא
מאי שנא ממנחות¹¹ דתנן כ"ל המנחות נילושות
בפושרין (ומשתמרין¹²) שלא
יחמצו אם אמרו בוריון יאמרו בשאין זריון אי
הכי מילתת נמי לתית אלמה
אמר רבי זורא אמר רבה בר ירמיה אמר שמואל
לחמין של מנחות אין
לותתין אותה לישא בוריון איתא ליתא בוריון
ולישא מי איתא
בוריון והכתיב¹³ ויצק עליה שמן וגו' והביאה אל
הכהן (ט) ומקמיצה
ואילך מצות כהונה לימוד על יציקה ובלילה
שכשירה בכל אדם לישא נדי
דבוריון ליתא במקום זריון איתא דאמר מר
בלילה כשירה בור חוץ לחומת
עזרה פסולה לאפוקי לתיתה דאינה בוריון
ולא במקום זריון ומאי שנא
ממנחת העומר דתניא¹⁴ מנחת העומר לותתין
אותה וצוברין אותה ציבור
שאני תנו רבנן יכול יוצא אדם ידי חובתו
בכבורים יצאו בכורים
מושבותיכם אכלו מצות מצה הנאכלת בכל
מושבותיכם בכל מושבותיכם יצאו בכורים
שאין נאכלין בכל מושבותיכם אלא בירושלים
דברי רבי יוסי הגלילי
רבי עקיבא אומר מצה ומרור מה מרור שאינו
בכורים אף מצה שאינה בכורים
בכורים אי מרור שאין בכורים אף מצה שאין
בכורים אף מצה שאינה בכורים

שבעת ימים תאכל-עליו מצות לחם עני כִּי בחפזון יצאת מארץ מצרים
 ד למען תזכר את-יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיך: ולא-יראה לך
 שאר בכל-גבלך שבעת ימים ולא-ילין מן-הבשר אשר תזבח בערב
 מארץ דמצרים, כל ימי חיך: ד. ולא יתחזי לך חמיר, בכל תחומך שבוע יומין, ולא יבית מן בשרא, דתכוס ברמשא,

(ג) לחם עני, לחם⁷¹ שמזכיר את העוני שנתענו במצרים. כי רש"י
 בחפזון יצאת, ולא הספיק בצק להחמיץ, וזה יהיה לך לזכרון.
 וחפזון⁷² לא שלך היה אלא של מצרים, שכן הוא אומר:
 ותחזק מצרים על העם וגו' (שמות יב לג). למען תזכר, על
 ידי אכילת הפסח והמצה את יום צאתך.

(ד) ולא ילין מן הבשר אשר תזבח בערב ביום הראשון לבקר,
 אזוהרה למותיר בפסח דורות, לפי שלא נאמר אלא בפסח
 מצרים⁷³. ויום ראשון האמור כאן הוא י"ד בניסן, כמה דאת
 אמר: אך ביום הראשון תשביתו שאור מבתיכם (שמות יב
 71 ספרי קל. 72 שם. 73 שמות יב וראה חזקוני.

כשבים ובני עזים וכן נתנו לפסחים חמשת אלפים ובקר חמש ראב"ע
 מאות (שם ט). והנה זכר הפסח קודם הבקר⁴⁰, וכן, אתה וביתך
 (לעיל יד כו)⁴¹. ויש אומרים: כי במצרים אמר כבש או עז
 ועתה בקר, אם יוכל. והראשון הוא הנכון.
 (ג) לא תאכל עליו חמץ, שלא ימצא חמץ בעת שחיטת הפסח.
 לחם עוני, לזכרון. כל ימי חיך, בכל שנה.
 (ד) אשר תזבח בערב, שהוא בשר הפסח.

40 בגלל עדיפותו של קרבן הפסח כתיוב הוקדמו צאן לבקר. 41 ראב"ע: אתה
 ובניך חיוב, וביתך רשות. וראה ראב"ע פי' הארוך שמות יב ה.

(ג) לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים, אף על פי שפסח מצרים ספורנו
 היה איסור חמוצו יום אחד בלבד, כמו שהזכירו רז"ל³⁵. תאכל
 עליו מצות, שבהיותו קרבן זכרון הגאולה שהיתה ברגע קטן,
 אין ראוי לאכול עמו חמץ, שהוא צריך עיכוב בעשייתו, מלוש
 בצק עד חמצתו³⁶. לחם עוני, לחם שהיו אוכלין כענים, ושלא
 היה להם פנאי להשהות עיסתם עד שתחמץ, מפני נוגשים
 אצים. כי בחפזון יצאת. והטעם להזכיר חפזון הלחץ הוא, כי
 תמורת אותו חפזון העוני היה לך אחר כך חפזון הגאולה, כענין
 "והפכתי אבלם לששון" (ירמיה לא יב). למען תזכור את יום
 צאתך מארץ מצרים כל ימי חיך, והטעם³⁷ שצויתי להתמיד
 ההשגחה³⁸ על שיהיו שנות הלכנה מכוונות עם שנות החמה
 על ידי העיבורים, כדי שיהיה ניסן חודש אביב, ולא צויתי למנות
 לחדשי חמה שהם בלתי צריכין לעיבור, הוא כדי שתזכור
 יציאת מצרים כל ימי חיך, שבכל עיבור חודש ועיבור שנה
 שתעשה בשביל שיהיה ניסן חודש האביב תזכור שזה הוא
 בשביל יציאת מצרים.

(ד) ולא יראה לך שאור בכל גבולך שבעת ימים, אף על
 פי שזה לא הוצרך בפסח מצרים. ולא ילין מן הבשר, שלא
 תחשוב שנאסר הנותר בפסח מצרים בלבד, מפני שהיו יוצאים
 אז משם בחפזון, כדי שלא ישאר ממנו ביד גויים.

35 פסחים צו א. 36 ע"פ הושע ו ד. 37 למען תזכור, אינו סובב על לחם
 עוני, אלא על "שמור את חרש", כמו שפירש. 38 להשגיח ולשמור על זה
 חמיר, כדלעיל פסוק א.

רס"ג (ג) לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות, לא
 תאכל עמו חמץ אלא אכול אחריו שבעת ימים מצות²⁹. למען
 תזכר, וזכור³⁰.

29 ומלת 'עליו' הראשונה עמו כמו ועליו מטה מגשה (במדבר ב כ) והשניה אחריו
 סמוך לו כמו או כי תזבח על נדתה (ויקרא טו כה). 30 מצוה מיוחדת.

רמב"ן ועוד כי אין כל הצאן כשר לפסחים, והנכון מה שאמרנו.
 וביאר בכאן דברים רבים, כי הזכיר במצה שתהיה לחם עוני
 (פסוק ג), להגיד כי צוה לזכור שיצאו בחפזון, והיא עוני
 זכר כי היו במצרים בלחם צר ומים לחץ, והנה תרמוז לשני
 דברים⁸¹, וכן אמרו⁸² הא לחמא עניא די אכלו אכהתנא בארעא
 דמצרים, או יאמר שתהיה עוד עשויה כלחם עני ולא שתהיה
 מצה עשירה, כמו שהזכירו רבותינו⁸³. וביאר במצות השאור
 שלא יראה בכל גבולך (פסוק ד), כי בתחילה אמר לא ימצא
 בבתיכם (שמות יב ט)⁸⁴.

(ד) וטעם אשר תזבח בערב ביום הראשון, שלא ילין לבקר מן
 הבשר שעשית אותו זבח בערב יום הראשון שבשבעת הימים
 הנזכרים והוא הלילה, כמו שהזכיר: הוציאך ה' אלהיך ממצרים
 לילה (פסוק א), כי לא הזכיר בפרשה הזאת יום ארבעה עשר

81 שיצאו בחפזון ולא הספיק בצקם להחמיץ, ושאלו לחם עוני. 82 בהגדה של
 פסח. 83 פסחים לו ב. 84 צ"ע רבד נאמר בשמות יג ז: ולא יראה לך שאור
 בכל גבולך, ע"י כסף מוזקק וכלי חמה.

חזקוני קרבו (שמות יב ט) לא תשחט על חמץ דם זבחי (שם לד
 כה). שבעת ימים תאכל עליו מצות וגו'. "עליו", בגללו, כמו:
 כי עליך הורגנו כל היום (תהלים מד כג), כי עליך נשאנו
 [נשאתי] חרפה (שם סט ח), פירוש תאכל מצות בגלל הקרבן
 הבא לזכרון יציאת מצרים. לחם עוני, דרכו³⁸ של עני כשנותנים
 לו מעט קמח אין לו כלי להחם בו המים ללושו ולא פנאי
 להחמיץ, אלא בוללו במעט מים צוננין וזורקו בתנור או
 בכירה. כי בחפזון יצאת, הרי [ב]ידו של הקב"ה להעמידם
 במצרים עד שתחמיץ בצק שלהם ויכינו להם צידה, הא אינו
 אלא כדי שיהא זכר לדבר שבעת ימים תאכל מצות וגו'.
 למען תזכור את יום צאתך וגו', לכך אנו אומרים פרשת ציצית
 שחרית וערבית, לפי שיש לנו להזכיר יציאת מצרים ימים
 ולילות, כדתנן בשלהי פרק קמא דברכות³⁹: אמר רבי אלעזר
 בן עזריה הרי אני כבן שבעים שנה ולא זכיתי שתאמר יציאת
 מצרים בלילות עד שדרשה בן זומא וכו'.

(ד) ולא ילין מן הבשר, שאם ילין לא יהא נראה זמן קבע
 אכילתו. כאן פרש"י: לפי שלא נאמר אלא בפסח מצרים,
 חז"ק הרי כתיב בפרשת כי תשא⁴⁰ ולא ילין לבקר זבח חג
 הפסח (שמות לד כה)⁴¹.

38 בכור שור. 39 יב ב. 40 י"ג: בפרשת בהעלותך לא ישאירו ממנו עד בקר
 (במדבר ט יב) ובפיר' כי תשא וכו'. 41 ע"י ריב"א שמתוך הפסוק כתיב תשא מיירי
 באימורי הפסח ולענין הקרבה על המזבח, וכאן מיירי לענין אכילת בשר הפסח. וכ"כ
 הרא"ם.

פירוש ההגדה

[לח] **הא לחמא עניא** פירוש, כזה היה לחם עוני שאכלו אבותינו במצרים. וכתוב במחזור ויטרי²⁵⁴ אין לדקדק למה לא אמר האי לחמא, דלחם לשון זכר הוא והא לשון נקבה הוא, דהא אמרינן (ב"מ טו, א) הא גברא והא תיובתיה. ומה שנהגו לאמרו בלשון ארמית²⁵⁵, לפי שכולם היו מדברים בלשון ארמית ואין עמי הארץ מבינים לשון הקודש. ד"א²⁵⁶ כדי שלא יכירו מלאכי השרת שאנו מתפארים בכל זה ויקטרגו עלינו ויזכרו עונותינו שאין אנו ראויין להגאל, שאין מלאכי השרת מכירין לשון ארמית כמו שפירשנו בקדיש²⁵⁷. ואם תאמר מהו די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים, כי (שמות יב, לט) ויאפו את הבצק לא היה אלא אחר יציאת מצרים. **ופירש ה"ר יהוסף האזובי בשם בן עזרא²⁵⁸, שהיה**

האמוראים, תיקנוהו בלשון בבלי כדי שיבינו אותו הכל, כי בלשון זה היו רגילים לדבר בבבלי. ויש כמה דעות על זמן מתקני זה הנוסח, ראה הגש"פ ותולדותיה (לר"ד גולדשמידט) עמ' 7-8. וע"ע מבוא להגדה שלמה פי"ט עמ' 109, ויש שם עוד מקורות בפי' הקדמונים על לשון הארמית. וע"ע חוקת הפסח עמ' סג בב' הפירושים, וכן זבח פסח לר"י אברבנאל, הגש"פ מי מגידו לבעל אפיקי יהודה. וע"ע כתבי ר"י שור אגדת יעקב על הגש"פ עמ' פא. [ואגב לפור"י יש לשאול, דבמתני' סוטה לח, א איתא 'אלו הנאמרין בכל לשון, ואלו הנאמרין בלה"ק בלבד', ואמאי לא נזכר שם דין הגש"פ שהיא מצוה דאורייתא, והפוסקים הביאו מהר"א מלונדריש שסיפר לבני ביתו סיפור יצ"מ בלשון לע"ז כדי שיבינו].²⁵⁶ וכן הביא טעם זה הריטב"א. וראה על ענין זה בתשובות רבי אביגדור קרא, נדפס בקובץ 'מזכרת נישואין' (י' הרשקוביץ) עמ' סט. וע"ע תיקון חג הפסח עמ' סב-סג. ²⁵⁷ ראה לעיל פ"ח סי' טו והערות שם, מה שהק' הראשונים על טעם זה. ²⁵⁸ כ"כ באורחות חיים שם, ושם מפורש שהוא רבי אברהם בן עזרא, וראה הגדה שלמה עמ' ה. וראה חוקת הפסח עמ' סד-סה מה שהוסיף לפרש עפ"י הקדמה

ושמא לפי הפי' שכתב רבינו בסמוך שאין הכונה 'זה לחם עוני', אלא 'הרי לחם עוני', אפשר להבין אמירה זו אע"פ שהמצה לא נמצאת לפניו. וראה בפי' הרשב"ץ על הגש"פ, וכן ביבין שמועה במאמר חמץ, ובדבריו מבואר ד'הא' היינו 'זאת המצה'. וענין זה נתבאר בס"ד במאמרי על 'לחם משנה בליל הסדר', בקובץ 'מוריה' גליון שכט-שלא ניסן תשס"ז. ²⁵⁴ לע"ע לא מצאתי במחזור ויטרי, ראה שם עמ' 291. ובהגש"פ תורת חיים ציין המהדיר שכן נמצא במחזור כת"י והוא מיוחס למחזור ויטרי, עי"ש שהעתיק לשונו. וראה בסידור ר"ש סופר בסדר ההגדה עמ' ד מש"כ על דברי רבינו. ²⁵⁵ בפי' רי"ד כתב 'זוה הלשון בבבל שכל לשונם לשון תרגום'. ובפי' ראב"ן כתב 'אינו מן האגדה, אלא בבבל שהיו מדברים לשון ארמית היו אומרים אותו כדי שיבינו הכל טף ונשים וישאלו מה נשתנה וכו'. וע"ע ראבי"ה סי' תקכה, ושבלי הלקט סי' ריח, ויש שם כמה טעמים על האמירה בלשון ארמי. וראה ראבי"ה שם הטעם שהסיום 'לשנה הבאה בני חורין' הוא בלשון עברית. וע"ע אורחות חיים הל' ליל הפסח בפי' ההגדה. וע"ע פי' הגש"פ להריטב"א, וכתב שם 'והנכון לפי שזה אינו מסדר המשנה אלא מתיקון

שבוי בהודו, והיו מאכילין אותו לחם מצה, ולא נתנו לו לעולם חמץ, והטעם מפני שהוא קשה ואינו מתעכל במהרה כחמץ, ויספיק ממנו מעט, וכן היו עושים המצרים לישראל.

כתב רב מתתיה²⁵⁹, מה שנהגו לומר כל דכפין ייתי ויכול כך היה מנהג אבות שהיו מגביהין שולחנותם ולא היו סוגרין דלתותיהם, והיו אומרים ככה כדי שיבאו ישראל העניים שביניהם לאכול, ולקבל שכר היו עושין זה, ועכשיו שנעשו שכיני גוים יותר משכיני ישראל, מפרנסין אותם בתחילה קודם כדי שלא יחזרו על הפתחים, ואחר כך מגביהין את השולחן ואומרים כמנהג ראשונים. ע"כ. ואמרינן במסכת תעניות (כ. ב), רב הונא כי הוה אכיל הוה פתח הכי, כל דכפין ייתי ויכול. ובליל פסח יש הוצאה גדולה, ואין ביד העניים לקנות די ספוקם, על כן נהגו לומר כל דכפין ייתי ויכול, כלומר מי שהוא רעב ואין לו מה יאכל יבא ויאכל עמנו. כל דצריך ייתי ויפסח פירוש, שאיפשר שיש לאדם פת אורז ופת דוחן ואינו רעב שהרי יש לו מה יאכל, ואין לו מצות מצוה וצרכי הפסח כגון חרוסת ומרור ויין לארבעה כוסות, לכך אומר וכל דצריך ייתי ויפסח, כלומר יבא ויעשה סדר הפסח²⁶⁰. ואחר כך מדבר על לבם ואומר להם לא תבושו אם אתם סמוכים על שולחן אחרים, השתא הכא, השנה הזאת אתם כאן, לשנה הבאה תהיו לשלום בארץ ישראל, הא שתא הכא עבדי, השנה הזאת אנחנו ואתם משועבדים, לשנה הבאה יבא המשיח ונהיה אנחנו ואתם משוחררים, כדאמרינן בראש השנה (יא, א) בניסן נגאלו ובניסן עתידין להגאל.

ויש מפרשים כל דכפין ייתי ויכול, כל מי שהרעיב עצמו בערב הפסח כדי לאכול מצה בתאבון, יבא ויאכל מיד²⁶¹. שאסור לאכול מצה בליל פסח,

וראה גם להאברבנאל מש"כ בשם ספר המסעדים לרבי יצחק הישראלי כעין דברי ר"י האזובי. וראה הגש"פ 'פסח אחד' (לקדמונים) עמ' נא שכתב על דברים אלו, 'ואיני יודע מאין לו זו, והנראה לי כי במצרים אכלוהו, כי ביום אחד לא יכלו לצאת מתחום מצרים, ומה שכתב אשר הוציאו ממצרים, ר"ל מעבדות, כלומר מבין אומת מצרים, כמו ומצרים נסים לקראתו, וינער ה' את מצרים, אבל בתוך תחום ארץ מצרים אכלו הבעק', ויעו"ש הערת המהדיר בשם מהר"ל וריעב"ץ.

וראה בפני הגש"פ בספר יעלת חן עה"ת (לרי"א תאומים בעל שו"ת גור אריה יהודה). וע"ע תורה שלמה פ' כי תשא כרך כב מלואים סי' ה'. 259. כ"ה בהל' הרי"צ גיאת ח"ב עמ' קא, והובא באוצר הגאונים פסחים חלק התשובות סי' דש. וראה חוקת הפסח עמ' סה. 260. וראה גם מאמר חמץ להרשב"ץ בספר יבין שמועה, וע"ע מחזור ויטרי סי' צז, פי' הרי"ד על הגש"פ, המנהיג סי' עב עמ' תפה-תפו והערות המהדיר שם, וראבי"ה סי' תקכה. 261. צ"ל שכונת רבינו

ואחרים אמרו⁴⁰ שקראו "לחמא עניא" מפני העיסה שתיקנו⁴¹ שתהיה מעשירית האיפה, כמו קרבן העני, שנאמר⁴²: "ואם לא תשיג ידו לשתי תורים או לשני בני יונה והביא את קרבנו אשר חטא עשירית האיפה", וכן היתה עיסת המן במדבר שהיה מלקט כל אחד ממנה עשירית האיפה⁴³. אבל רחוק הוא שיכוון המגיד לזה, שאם היה כן, היה ראוי שיאמר: "הא קורבנא דעניא", או: "עיסה דעניא", אם היה שכפי כמות העיסה נקראה כן, לא שיאמר "הא לחמא עניא" שמורה היות העוני בטבע הלחם ומהותו, לא בכמותו ומקרו⁴⁴.

והטעם הששי הביאו הרמב"ן בפירושו בסדר ראה אנכי⁴⁵, ז"ל: "וזכר במצה שתהיה 'לחם עוני' להגיד שציוה בה לזכור שיצאו ממצרים בחפזון, והוא 'עוני' — זכר כי היו במצרים בלחם צר ומים לחץ. והנה תרמוז לשני העניינים. וכן אמרו: 'הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים'. או יאמר שתהיה עוד עשויה כ'לחם עוני', ולא שתהיה מצה עשירה, כמו שהזכירו חז"ל⁴⁶. ע"כ. הנך רואה שנעתק הרב מעניין לעניין לפי שלא נתיישב אצלו מה שאמר בזה, כי הנה ישיגוהו הספקות שזכרתי לשאר הדעות.

והנכון אצלי בזה הוא: שהמצה תיקרא בכתוב "לחם עוני" לשתי סיבות. האחת: מפאת טבעה, לפי שהלחם בהיותו עיסה טרם יחמץ הוא קטן הכמות, ואחר החימוץ יגדל הבצק ויעלה למעלה, והמצה להעדר החימוץ לא תגדל ולא תעלה, אבל תהיה תמיד שפלה ונמוכה. ומהבחינה הזאת נקראה "לחם עוני" — לשפלותה ודלותה בעצמה. והסיבה השנית: לפי שהמצה קשה להתעכל באצטומכא ותתמיד לשבת בה לקושיה, ולכן תספיק מעט המצה לאוכליה. וכבר כתב יצחק הישראלי ב"ספר המסעדים" אשר לו⁴⁷ שפת המצה קשה מאד להתעכל באצטומכא, ומתאחרת לצאת משם, ומולידה רוח וסתומים⁴⁸, ושהוא מאכל נאות לעמלים יותר מן הלחם החמץ. והמצרים לשנאתם את בני ישראל וכדי שיספיק אליהם לחם מועט, היו נותנים אליהם

40 מיוחס לרש"י, הובא בריטב"א. 41 ראה פסחים מח א-ב שיעור העיסה לאפיית מצות לפסת, כשיעור עיסה החייבת בחלה דהיינו עשירית האיפה. 42 ויקרא ה יא. 43 עירובין פג ב "וכמה עיסת המדבר, דכתיב "והעומר עשירית האיפה" (שמות טז לו). 44 וראה ריטב"א שתמה מה ענין השיעור ההוא אצל מצת מצוה, ועוד דאדרבה האוכל כשיעור ההוא הוא בריא ומבורך. 45 דברים טז ב בסופו. 46 פסחים לו א. 47 בפירוש רבינו עה"ת דברים (עמ' קמד) הביא שם דברי יצחק הישראלי. ובאבודרהם מובא בשם ה"ר יוסף האוזבי בשם בן עזרא שהיה שבוי בהודו, והיו מאכילין אותו לחם מצה ולא נתנו לו לעולם חמץ, והטעם מפני שהוא קשה ואינו מתעכל במהרה כחמץ ויספיק ממנו מעט, וכן היו עושים המצרים לישראל, וכ"ה בארחת חיים. 48 מהדורת ש"ה: עצירות.

כבנייני המלך וכמעשה הלבנים לחם מצה⁴⁹. ומהבחינות האלה שתיקה, נאמר כאן "הא לחמא עניא" כנגד הראשונה מפאת טבעה כמו שזכרתי, ו"די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים" הוא כנגד הסיבה השנית. ועם היות שנקראת מצה "לחם עוני" מהבחינות האלה, לא נאמר מפני זה שציותה התורה במצות המצה ואיסור החמץ מזה הטעם, כי אם לזכרון מהירות גאולתם, כמו שאמר⁵⁰: "כי בחפזון יצאת מארץ מצרים". הנה אם כן המאמר הזה אינו סותר לדרשת רבן גמליאל במצה, לפי שכאן לא אמר המגיד טעם מצות המצה, אבל זכר עניינה שהיא "לחמא עניא" בטבעה, ושכן היו אוכלים אותה במצרים. אחרי כן פירש רבן גמליאל הסיבה למה אנחנו אוכלים מצה בלילה הזה, והיא לזכרון מהירות הגאולה והיציאה ממצרים שהיתה כל כך שלא הספיק בצקם להחמיץ. ויהיה פירוש הכתוב⁵¹: שבעת ימים תאכל עליו מצות, שהמצה הוא לחם עוני נמוך ושפל ובלתי גדל, לפי שבחפזון יצאת מארץ מצרים, עד שלא הספיק הבצק להגדיל ולעלות ונשאר נמוך ועני. וכמו שאפרש עוד במקומו.

ואמנם, למה התחילה ההגדה בעניין ה"מצה", ולא בעניין ה"פסח" שהוא הקודם במעלה וסיבה⁵², או למה לא זכר שלושתם: פסח מצה ומרור, ומה עניין אומרים "הא שתא הכא", והכפל אשר בא בו, שהם השאלות אשר באו בשער השלישי והרביעי, כבר אמרו מהחכמים, שאומרנו כאן "כל דכפין" וכו', הם דברי אנינות על גלותנו, לומר כי בעוונותינו גלינו מארצנו ואין אנו יכולין להקריב קרבן⁵³ חוצה לארץ, ולכן אינם צריכין טהרה, אבל כל מי שיבוא יאכל מזה הפת כטמא וכטהור יחדיו. ולכן אנו מתפללים שלשנה הבאה נעלה לירושלם ושבנו בנים לגבולם⁵⁴, והאיש אשר אינו טהור יעשה כחוקת הפסח⁵⁵.

ואחרים אמרו, שהתחיל ב"מצה" מפני שאנחנו חייבין לתת לכל אחד די מחסורו בזמן הזה⁵⁶, ולכן אמר: "כל דכפין", ומאמר "לשנה הבאה" הוא

49 בגבורות ה' למהר"ל הביא דברי רבינו וכתב: והם דברים שיכחיש הכתוב והאמת, כי לא נמצא בשום מקום לא בכתוב ולא במשנה ולא בתלמוד שהמצרים היו מאכילים את ישראל מצה. 50 דברים טז ג. 51 שם שם. 52 והטעם שהוא קודם במעלה, אפשר כי מצותו הוא העיקר שהפסח נאכל על מצות ומרורים. ועוד, שרק בפסח יש כרת (במדבר ט ג). וראה מש"כ רבינו לקמן בפסיקה "רבן גמליאל היה אומר" עמ' רכו. 53 קרבן פסח בחוצה לארץ. 54 ע"פ ירמיה לא טז. 55 וכע"ז במעשי ה': רק בליל פסח אומרים כל דכפין לפי שיש באמירה זו משום קינה על חורבן ביהמ"ק שאין אנו יכולים לאכול קרבן הפסח שאינו נאכל אלא למנויו, ונשארה לנו רק המצה בלבד שעליה אנו יכולים לומר כל דכפין ייתי ויכול. 56 כמבואר בכתוב דברים טו ח "די מחסורו אשר

מדוע
התחיל
ההגדה
במצה
ולא בפסח
ומרור

בעיניו יראה כאלו נרפא נגע הנרעת — מן החרוץ
בעלמנו ולא ע"י עזרתו מקדש, וכאלו הוא נועלמנו שב לפניו
בכל יכולתו.

זאת תורת אשר בו נגע הנרעת אשר לא תשיג ידו
בטהרתו. ר"ל כל המושרש מאחד בחטא וחטא
ושנה כנה פעמים יראה בו סימנים שלא יספיקו בידו
לעשות תשובה. והיינו זאת תורת המלווה אשר בו נגע
נרעת מושרש בטבעו אשר לא תשיג ידו בטהרתו שלא
יזכה להשיג תשובה. וזה ה"י מענין פרעה אשר מתהלה
היה הוא מנתקשה נגד שלוחי ה' ולבסוף ראה לשוב וחזק
ה' לבו ולא השיגה ידו בטהרתו.

א יאמר והנה נרפא נגע הנרעת מן החרוץ. כי דרכי
חלקינו מומכה עלמנו מתקן רט"ו כמ"ש כל המקובלי
כי התיבות בעלמנו מתהפכים לטוב כמו מלר"ה נעשה
רל"ה מנג"ע ע"ג וכה"ג או שום גמטריא יאופן בעולם.
ועד"ז אמרתי מה דכתיב [תהלים ק"ה] פרש עין למסך
ואש להאיר לילה, דקדק בזה הלשון כי ישראל היו נתונים
בדין אז אם לאבד עם המלרים או להגלל והדין ה"י אז
לשרוף המלרים באש ערס ירדס אל הים, והוא ע"י
מלאך שרף אש אשר הסיר אופני מרכבותם, וכשנתהפך
נעשה משר"ף פר"ש עין למסך והאש נעשה לטוב להאיר
להם הלילה. וכן כתיב [שם ע"ח] ואש נשקה ביעקב וגם
אף עלה בישראל כי לא האמינו בחלקים ולא בטחו ביצועתו
וילו שחקים ממעל ודלתי שמים פתח וימטר עליהם מן
לאכול ודגן שמים נתן למנו. והפסוק תמוה כיון שהזכיר כי
בערה גם אף ח"ך אמר אח"כ וימטר עליהם מן לאכול.
אבל הענין כי הבעל חוטא, הוא חוטא יותר כשהוא בוטה
בה' בחטאו כי כמאחז"ל [שבת קל"ט]. על פסוק ועל ה'
ישענו רשעים היו ותלו בטחונם כמי שאמר וה"י העולם
וכן אחז"ל [מגילה ט"ז]. אל תבטחו בחלוקי זה הקב"ה
שאין להאמין ח"ו ולבטוח שיושיע בלא תשובה ומע"ט
שהם כתיבים בפני הפורעניות ובלא כתיבים אין להאמין
כי יושיעו ה'. והיינו אחר שכבר נשקה האש ועלה האף
אחר שהרגישו בחטאם ולא האמינו בה' שיושיעם על מגן
ולא בטחו ביצועתו אלא שבו ושחרו פניו אז נתהפך
ממדה"ד הזה ובמקום שה"י ראוי להיות אש ואף נהפוך
הוא וילו שחקים ממעל ודלתי שמים פתח אשר מדרכס
להמטיר פחים ואש על ראש רשעים והנה הוא המטיר
להם משם מן לאכול ודגן שמים נתן למנו — וזהו והנה
נרפא נגע הנרעת מן החרוץ בעלמנו כי מן המכה בעלמנו
חיקן רטיה * ובזה יובן בהפטרע דשבת הגדול הביאו
את כל המעשר אל בית האולר וגו' ובחזונו לא בזאת
וגו' אם לא אפתח לכם את ארובות השמים והרקותי
לכם ברכה עד צלי די. יל"ד למה אמר ארובות ולא
דלתי שהוא מוכן למדה טובה. [כיומא ע"ז]. ועוד מה
עד צלי די. וי"ל במ"ש ר"ה אשכנזי והיית רק למעלה
ולא תה"י למטה [דברים כ"ח] ר"ל שיהיה רק מיעוט קלת
מלמעלה עליונה ולא כלו במעלה ועי"ז ולא תה"י למטה
כי מי שהוא בתכלית מעלה עליונה יש לחוש שיה"י ח"ו
למטה אח"י. והנה ארובות מורידים ט"ו אמות מדרגות
פורענות כמ"ש פי י"ה"כ דגבי מבול כתוב ארובות השמים
נפתחו ושם כאמר ט"ו אמות גברו המים ע"ש. ואמר
הכא אעפ"י שנגזרה עליהם ח"ו שיפתחו ארובות השמים
לפורענות מ"מ ישונו ויביאו המעשר אל בית האולר אזי
באותן הארובות בעלמנו יוריק ברכה אמנם לא ט"ו אמות
במלואותם דיש לחוש שיה"י ח"ו אח"כ למטה, אלא עד צלי
די לא יותר מד"י מדרגות ומדרגה החמשה עשר לא יוריד
כדי שישארו למעלה.

ב תצואו אל ארץ כנען אשר אני נותן לכם לאחוזת ונתתי
נגע נרעת בבית ארץ אחוזתכם. יראה דהנה הכתוב
מדבר במי שמיחד ביתו לו והוא לר עין להכניס אחרים
לבייתו ולהשאיל להם כליו כמ"ש חז"ל [יומא י"א]: וזה
אשר לו הבית מי שמיחד ביתו לו. והאמת לפעמים אדם
נדהק בפרנסה ולרכי הבית ובמקום משכן דירתו וא"א לו
להטיב עם אחרים אבל באמת הכל מפיתוי יל"ה"ר כי
במקום קדושה אין כאן דוחק אשר על כן צל"י היה
מחזיק כ"כ אנשים אשר עתה אפי" קנים כ"כ ח"ה להכניס
שם בכל אותה המדינה, ובעיר הקדש ירושלים שה"י יותר
מקודש היתה העיר לבדה מחזקת אנשי כל המדינה ולא
אמר אדם מעולם לר לי המקום וכו', ומקום עזרה מקודש
יותר ה"י מחזקת כל אלו האנשים עומדים לפופים ומשתחווים
רוחם וכל ישראל מוחזקים בין שני בדי ארון בימי יהושע
בן נון [ב"ר ה'] כי מקום הקדושה אינו מחזיק מקום
בעה"ז הגשמי כלל. עמ"ש במקום אחר על פסוק כי עתה
הרחיב ה' לנו ופרינו בארץ * וכן לענין הסתפקות
אחז"ל בחלוק לחם הפנים כהן שהגיעו כפול ה"י אוכל
ושוכע [שם ל"ט]. כי ברכת ה' נשתלה במאכלים ההמה,
וכן בכל המטלטלים, והכל משום קדושתן של ישראל והארץ
הקדושה — וזה אני חושב במאמר כהא להמא עניא
די אכלו אזהתנא, יאמר זה הוא המאכל של עיניו ועוני
שאכלו במלרים מחמת רעבון ועיניו, והוא בעלמנו המאכל
שאנו אוכלים ושמהים בו בהיות ברכת ה' חופה עלינו
בספרנו ניסיו ונפלאותיו, ולא עוד אלא אעפ"י שלא הכנו
אלא ללרכינו מ"מ כל דכפין ייתי וייכול וכל דלריך ייתי
ויפסח ויה"י מספיק לכל הבאים וכל ישראל יולאים בפסח
א' וגם דירתנו ומקום מושבנו לא יהיה דחוק לכל הבא
כי להיות עתה ביתנו מקום קדוש שמו הגדול וספור
נפלאותיו הרי הוא מעין ארץ הקדושה כי עתידים בתי
כנסיות וב"מ שבבבל לקבוע צל"י [מגילה כ"ט]. והיינו
השתחא הכא לשנה הבאה תה"י הבית הזה קבוע בצל"י.
והנה ערס בא ישראל לשם ה"י עדיין כה הקליפה
מעורב בארץ ההוא כמ"ש במקום אחר (***) כנעין ר"ת
כיוור יעיס ע"ס כיבל ואח"כ נעשה כלו קדש ארץ ישראל.
והיינו דאמר הקב"ה כי תצואו אל ארץ כנען אשר אני
נותן לכם לאחוזת ר"ל באותו הארץ אשר נתתי לאחוזת
שתי"י ארץ הקדושה ח"י נקרא ולא יה"י זה שום קמון
ולא ינטרך שום אדם להיות לר עין בחבירו, ואם אתם
תצואו לשם אל ארץ כנעין דייקא כאלו הוא מקום דחוק
ליושביו ואז ונתתי נגע נרעת בבית ארץ אחוזתכם.

במסרה נראה לי צ"י כנגע נראה לי, מרחוק ה'
נראה לי. [ירמיה ל"א ג'] כמ"ש רמב"ן ז"ל
שזהו לרוב קדושתן של ישראל וא"י, ע"כ כשיש בהם קלת חטא
* כנראה כיוון מרן למה שהבאתי בס"ד בשער יוסף לעיל
בסאמרים לסוכות משנת לתקויה טוביה [ר"ף מ"ד ע"ד].
** עין לעיל בדרוש לש"ש לפני שנת ישר"ן ר"ה ולא
די"י כנעני וכו' בה. [ר"ף י"ז ע"ד].

* דרוש הזה לשה"ג דרש מרן אחרי השריפה הגדולה
שהיתה בקהלתו ביזאת השנה ביום י"ח איש תקס"ב לפ"ק כמזכיר
בשו"ת ח"ם חיד"י סי' רל"ש — ובודאי הסתיק אז רבינו ברבים
המאורע לא טובה הלון ומשריף נעשה פר"ש ודלתי שמים
פתח לטוב.

פירוש ההגדה

[לח] הא לחמא עניא פירוש, כזה היה לחם עוני שאכלו אבותינו במצרים. וכתוב במחזור ויטרי²⁵⁴ אין לדקדק למה לא אמר האי לחמא, דלחם לשון זכר הוא והא לשון נקבה הוא, דהא אמרינן (ב"מ טו, א) הא גברא והא תיובתיה. ומה שנהגו לאמרו בלשון ארמית²⁵⁵, לפי שכולם היו מדברים בלשון ארמית ואין עמי הארץ מבינים לשון הקודש. ד"א²⁵⁶ כדי שלא יכירו מלאכי השרת שאנו מתפארים בכל זה ויקטרגו עלינו ויזכרו עונותינו שאין אנו ראויין להגאל, שאין מלאכי השרת מכירין לשון ארמית כמו שפירשנו בקדיש²⁵⁷. ואם תאמר מהו די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים, כי (שמות יב, לט) ויאפו את הבצק לא היה אלא אחר יציאת מצרים. ופירש ה"ר יהוסף האזובי בשם בן עזרא²⁵⁸, שהיה

האמוראים, תיקנוהו בלשון בבלי כדי שיבינו אותו הכל, כי בלשון זה היו רגילים לדבר בבבלי. ויש כמה דעות על זמן מתקני זה הנוסח, ראה הגש"פ ותולדותיה (לר"ד גולדשמידט) עמ' 7-8. וע"ע מבוא להגדה שלמה פי"ט עמ' 109, ויש שם עוד מקורות בפי' הקדמונים על לשון הארמית. וע"ע חוקת הפסח עמ' סג בב' הפירושים, וכן זבח פסח לר"י אברבנאל, הגש"פ מי מגידו לבעל אפיקי יהודה. וע"ע כתבי ר"י שור אגדת יעקב על הגש"פ עמ' פא. [ואגב לפור"י יש לשאול, דבמתני' סוטה לח, א איתא 'אלו הנאמרינן בכל לשון, ואלו הנאמרינן בלה"ק בלבד', ואמאי לא נזכר שם דין הגש"פ שהיא מצוה דאורייתא, והפוסקים הביאו מהר"א מלונדריש שסיפר לבני ביתו סיפור יצ"מ בלשון לע"ז כדי שיבינו].²⁵⁶ וכן הביא טעם זה הריטב"א. וראה על ענין זה בתשובות רבי אביגדור קרא, נדפס בקובץ 'מזכרת נישואין' (י' הרשקוביץ) עמ' סט. וע"ע תיקון חג הפסח עמ' סב-סג. ²⁵⁷ ראה לעיל פ"ח סי' טו והערות שם, מה שהק' הראשונים על טעם זה. ²⁵⁸ כ"כ באורחות חיים שם, ושם מפורש שהוא רבי אברהם בן עזרא, וראה הגדה שלמה עמ' ה. וראה חוקת הפסח עמ' סד-סה מה שהוסיף לפרש עפ"י הקדמה

ושמא לפי הפי' שכתב רבינו בסמוך שאין הכונה 'זה לחם עוני', אלא 'הרי לחם עוני', אפשר להבין אמירה זו אע"פ שהמצה לא נמצאת לפניו. וראה בפי' הרשב"ץ על הגש"פ, וכן ביבין שמועה במאמר חמץ, ובדבריו מבואר ד'הא' היינו 'זאת המצה'. וענין זה נתבאר בס"ד במאמרי על 'לחם משנה בליל הסדר', בקובץ 'מוריה' גליון שכט-שלא ניסן תשס"ז. ²⁵⁴ לע"ע לא מצאתי במחזור ויטרי, ראה שם עמ' 291. ובהגש"פ תורת חיים ציין המהדיר שכן נמצא במחזור כת"י והוא מיוחס למחזור ויטרי, עי"ש שהעתיק לשונו. וראה בסידור ר"ש סופר בסדר ההגדה עמ' ד מש"כ על דברי רבינו. ²⁵⁵ בפי' רי"ד כתב 'זוה הלשון בבבל שכל לשונם לשון תרגום'. ובפי' ראב"ן כתב 'אינו מן האגדה, אלא בבבל שהיו מדברים לשון ארמית היו אומרים אותו כדי שיבינו הכל טף ונשים וישאלו מה נשתנה וכו'. וע"ע ראבי"ה סי' תקכה, ושבלי הלקט סי' ריח, ויש שם כמה טעמים על האמירה בלשון ארמי. וראה ראבי"ה שם הטעם שהסיום 'לשנה הבאה בני חורין' הוא בלשון עברית. וע"ע אורחות חיים הל' ליל הפסח בפי' ההגדה. וע"ע פי' הגש"פ להריטב"א, וכתב שם 'והנכון לפי שזו אינו מסדר המשנה אלא מתיקון

ר הרא"ש והמרדכי ושא"ר פוסקים ש טור והרמב"ם ת הרא"ש בתשובה ושא"ר פוסקים. א שם בגמרא (קטז) [קטו] וכן כתבו החוספוט ורשב"ם שם. ב משנה ובריתא שם קטז. ג טור מהא דלחם עני כו' קטו. ד שם (קיא) [קטו].

(נו) ואינו מברך אחריו. ויקח מצה (נו) והאמצעיית ויבצענה לשתים, (נח) ויתן חציה לאחד מהמסבין לשמרה "לאפיקומן, ונותנין אותה (נט) תחת המפה, וחציה השני ישים בין שתי השלמות. (ס) ויגביה הקערה שיש בה המצות ויאמר, (סא) הא לחמא עניא, עד מה נשתנה: הגה (סב) ויאמר (סג) בלשון שמכינים הנשים והקטנים או יפרש להם הענין, וכן עשה ר"י מלונדרי כל ההגדה בלשון לע"ז. (סד) כדי שיבינו הנשים והקטנים. (כל בו מהרי"ל). *ואז יצוה להסירם מעל השלחן (סה) ולהניחם בסוף השלחן כאלו כבר אכלו, כדי שיראו התינוקות ** (סו) וישאלו: ז. במוזגין לו (סז) מיד (סח) כוס שני, (סט) כדי שישאלו התינוקות למה שותים כוס שני קדם סעודה. ואם אין חכמה בפן, אביו מלמדו. אם אין לו בן, אשתו שואלתו. ואם לאו, הוא שואל את עצמו ואפלו תלמידי חכמים שואלים זה לזה "מה נשתנה וכו', (ע) וכשהבן או האשה שואלת אין צריך לומר מה נשתנה, אלא מתחיל עבדים) (מהרי"ל) וכשהתחיל עבדים היינו לפרעה, מחזיר הקערה שבה המצות לפניו (עא) וקורא כל ההגדה. וכשיגיע

באר היטב

כנ. להסירם. ועכשו לא נהגו להסירם, משום שאין הכר לתינוקות בזה, שירעים שאלו הדברים לא נתנו על השלחן לצורך האכילה. מגן אברהם: כג. וישאלו. ויאמרו להם שאין רשאי לאכל עד שיספירו ביציאת מצרים, ולכן אין לתן שום מצה על השלחן עד אחר הסדר. מהרי"ל: כד. מה נשתנה. לא יאמר אנו חייבים לטבל וכו', אלא אנו מטבילין, דאינו חייבים אלא משום הפרא, טור. כשיאמר והיא שעמדה לאבותינו וכו' עד הקדוש ברוך הוא מצילנו מידם יאחז הכוס בידו, ואז יהיה הפת מכסה פסאוחו הכוס בידו. וכשיאמר ונאמר לפניו שירה חדשה צריך לומר ונאמר

שאכל פצית לא יברך ברכה אחרונה. ט"ז ומגן אברהם חק יעקב: יט. לאפיקומן. ונחלק הגדול יטמין. אחרונים. גם ראוי לברכה במטפחת ולהניח בין הכר וכתב, וכשרוצה לאכל ויציאה כמו שהיא בתוך המפה וישלשל לאחוריו וילך כמו ארבע אמות ויאמר כך היו אבותינו הולכים משארתם צררת בשמלתם, רש"ל. וענין חק יעקב סימן תעב סעיף קטן ב, טעם למנהג שהתינוקות לוקחים האפיקומן: ג. הקערה. עם כל מה שעליה ואין צריך להסיר התבשילין. טור: נא. הא לחמא. ויש אומרים הא בלחמא, עין מגן אברהם. וכתב מהרש"ל סימן פח לאמר בקול רם:

באר הלכה

פעת מצאתי לי תנא דמסיע לרבך, הלא הוא הרשב"ץ בספר רבין שמועה דף לה, שכתב בענין כרפס, דדעת הרמב"ם, דבעינן בזית, וכתב דכן מסתבר דכיון דצריך נטילה בודאי בזית בעינן ככאכול פת גמור, דמסתבר דאינו חוב בנטילה דבדואי לא גזרו בכגון זה משום סרך תרימה, וכמו פן לענין פרות בדבר שטבולו במשקה, וקביאו גם כמטה יהודה, הרי ממש כדברינו, וצריך עיון לדינא:

משנה ברורה

(נו) ואינו מברך אחריו. אפלו אם אכל בזית, לפי שברכה ראשונה קאי גם על המרור, וכנ"ל, ועל פן ברכת המזון שפוטר את המרור שאוכל בתוך הסעודה קאי גם על הכרפס שאכל מקדם. ועין בבאור הלכה (אות ה) מה שכתבנו בשם הגר"א בזה: (נו) והאמצעיית ויבצענה לשתים. כדי ** לקיים מה שקראת הפתוב, לחם עני, ודרכו של עני בפרוסה. ** ואמר האמצעיית, כי ברכת אכילת מצה, העקר עליה קאי, וברכת המוציא שמברך מתחלה, קאי על העלינה המנחת לפניו: (נח) ויתן חציה וכו'. כדי ** ששתי אכילות שאוכל לשם מצה יהא בפרוסה. וטוב שאותו חלק יהיה יותר גדול, [אחרונים]: (נט) תחת המפה. זכר למה ** שאמר, משארתם צררת בשמלתם, ויש שנותנין אותה על כתפיהם, זכר ליציאת מצרים. ויהיו נזהרין שיכרך האפיקומן במפה שלא כבסו בקראכמע"ל כי הפרים מסתמא מכבסין בקראכמע"ל¹ [חיי אדם]: (ס) ויגביה הקערה. עם כל מה שעליה, ** ואין צריך להסיר התבשילין: (סא) הא לחמא. ויש אומרים ** ביה לחמא. וצריך ** לאמר בקול רם: (סב) ויאמר בלשון וכו'. רוצה לומר, מהא לחמא ואילך, שהוא התחלת הגדה: (סג) בלשון שמכינים וכו'. ויקים בזה מה שאמר הפתוב, והגדת לבנה וגו': (סד) כדי שיבינו הנשים. שהרי גם נשים חייבות במצות על המשרתת שתשב אצל השלחן ותשמע כל ההגדה, ואם צריכות לצאת לחוץ לכשל, על כל פנים מחיבת לשמע הקדוש, וכשיגיע לרבן גמליאל אומר כל שלא אמר וכו' תכנס ותשמע, עד לאחר שתית כוס שני, שהרי מי שלא אמר שלשה דברים הללו לא יצא. ונוהגין שגם קוראין אותן שתשמע סדר עשרה מפות שהביא הקדוש ברוך הוא על מצרים, כדי להגיד להם כמה נסים עשה הקדוש ברוך הוא בשביל ישראל [חיי אדם]: (סה) ולהניחם בסוף השלחן. ואם השלחן קטן יסירם לגמרי מעל השלחן, כי בלאו הכי ליכא שנוי לתינוק [עלת שפת]: (סו) וישאלו. המצות ** המוכנות לאכילה למה מסלקין אותם, ויאמר להם שאין רשאי לאכל עד שיספיר ביציאת מצרים. כתב מהרי"ל, דאין לתן שום מצה על השלחן עד זמן הסעודה: ז (סז) מיד. רוצה לומר, שלא ימתין במזיגת הכוס עד שיגיע ללפיכך, שאז צריך לאחז הכוס בידו, אלא מיד שמסיר הקערה מעל השלחן מוזג: (סח) כוס שני. ואין צריך ** שטיפה והדחה, שכבר שטפו לקדוש: (סט) כדי שישאלו וכו'. רוצה לומר, ועל ידי זה יתעורר לשאל יתר השאלות ותמיהות שרואה כלילה ההוא: (ע) וכשהבן או האשה שואלת. והוא הדין אם תלמיד חכם אחד שואל לחברו, הנשאל אין צריך לומר מה נשתנה: (עא) וקורא כל ההגדה. ואין לומר בהסבה רק באימה ויראה [שלה]. כשיאמר ונאמר לפניו שירה

(יה) ואינו מברך אחריו. עין במשנה ברורה. וכתב הגר"א בבאורו, דכל זה הוא כפי שיטת המחבר בסימן תעד דמברך רק ברכה אחת על שתי כוסות הראשונים ומשום דהלילא והגדה לא הוי הפסק, ולהכי אינו מברך ברכה אחרונה, דאסמך ברכת כרפס יאכל המרור בלי ברכה, אבל לפי שיטת הג"ה יפסי מנהגנו דמברך אכל כוס וכוס, דאי אפשר לסמך אברכת כוס ראשון משום דהפסיק בהלילא והגדה, ואם פן אי אפשר לומר דסומכין אנו באכילת מרור אברכת כרפס שהרי הפסיק בהגדה והלילא (אלא דפטורא דמרור מברכה משום דהוי כדברים הנאים בחוץ הסעודה ונפטר בכרפת המוציא), ואם פן הרי חוב לברך ברכה אחרונה אחר אכילת כרפס כיון דלא שייך לסעודה הבאה אחר פן, וזהו תוך דברי הגר"א. ובאמת הרב מגן אברהם נזהר מזה, וכתב בסימן תעד דאכל כוס צריך לברוכי לכלי עלמא, ואפלו למאן דסבינא לה דהגדה והלילא לא הוי הפסק, ומשום דכל חרא וחרא מצוה בפני עצמה, להכי צריך לברך על כל אחת (וכמו שכתב הרי"ף בתחלת דבריו בשם רבותא) ולפי דברי מגן אברהם נדחו דברי הגר"א, וכמגן אברהם כתבו הרבה אחרונים למעלה בסימן קעח סעיף ו, וזולת הט"ז, עין שם, וצריך לומר דגם כאן יש לומר סבךא זו, דכרפס ומרור שתי מצות נינהו ולהכי אין אחת פוטרת את חברתה, וצריך עיון:

הלילה ובאמירת הגדה, וכנ"ל בסימן תעב סעיף יד. ולכן החיוב גם לצאת לחוץ לכשל, על כל פנים מחיבת לשמע הקדוש, וכשיגיע לרבן גמליאל אומר כל שלא אמר וכו' תכנס ותשמע, עד לאחר שתית כוס שני, שהרי מי שלא אמר שלשה דברים הללו לא יצא. ונוהגין שגם קוראין אותן שתשמע סדר עשרה מפות שהביא הקדוש ברוך הוא על מצרים, כדי להגיד להם כמה נסים עשה הקדוש ברוך הוא בשביל ישראל [חיי אדם]: (סה) ולהניחם בסוף השלחן. ואם השלחן קטן יסירם לגמרי מעל השלחן, כי בלאו הכי ליכא שנוי לתינוק [עלת שפת]: (סו) וישאלו. המצות ** המוכנות לאכילה למה מסלקין אותם, ויאמר להם שאין רשאי לאכל עד שיספיר ביציאת מצרים. כתב מהרי"ל, דאין לתן שום מצה על השלחן עד זמן הסעודה: ז (סז) מיד. רוצה לומר, שלא ימתין במזיגת הכוס עד שיגיע ללפיכך, שאז צריך לאחז הכוס בידו, אלא מיד שמסיר הקערה מעל השלחן מוזג: (סח) כוס שני. ואין צריך ** שטיפה והדחה, שכבר שטפו לקדוש: (סט) כדי שישאלו וכו'. רוצה לומר, ועל ידי זה יתעורר לשאל יתר השאלות ותמיהות שרואה כלילה ההוא: (ע) וכשהבן או האשה שואלת. והוא הדין אם תלמיד חכם אחד שואל לחברו, הנשאל אין צריך לומר מה נשתנה: (עא) וקורא כל ההגדה. ואין לומר בהסבה רק באימה ויראה [שלה]. כשיאמר ונאמר לפניו שירה

הלילה ובאמירת הגדה, וכנ"ל בסימן תעב סעיף יד. ולכן החיוב גם לצאת לחוץ לכשל, על כל פנים מחיבת לשמע הקדוש, וכשיגיע לרבן גמליאל אומר כל שלא אמר וכו' תכנס ותשמע, עד לאחר שתית כוס שני, שהרי מי שלא אמר שלשה דברים הללו לא יצא. ונוהגין שגם קוראין אותן שתשמע סדר עשרה מפות שהביא הקדוש ברוך הוא על מצרים, כדי להגיד להם כמה נסים עשה הקדוש ברוך הוא בשביל ישראל [חיי אדם]: (סה) ולהניחם בסוף השלחן. ואם השלחן קטן יסירם לגמרי מעל השלחן, כי בלאו הכי ליכא שנוי לתינוק [עלת שפת]: (סו) וישאלו. המצות ** המוכנות לאכילה למה מסלקין אותם, ויאמר להם שאין רשאי לאכל עד שיספיר ביציאת מצרים. כתב מהרי"ל, דאין לתן שום מצה על השלחן עד זמן הסעודה: ז (סז) מיד. רוצה לומר, שלא ימתין במזיגת הכוס עד שיגיע ללפיכך, שאז צריך לאחז הכוס בידו, אלא מיד שמסיר הקערה מעל השלחן מוזג: (סח) כוס שני. ואין צריך ** שטיפה והדחה, שכבר שטפו לקדוש: (סט) כדי שישאלו וכו'. רוצה לומר, ועל ידי זה יתעורר לשאל יתר השאלות ותמיהות שרואה כלילה ההוא: (ע) וכשהבן או האשה שואלת. והוא הדין אם תלמיד חכם אחד שואל לחברו, הנשאל אין צריך לומר מה נשתנה: (עא) וקורא כל ההגדה. ואין לומר בהסבה רק באימה ויראה [שלה]. כשיאמר ונאמר לפניו שירה

שער הצינון

עא. גמרא: עב. אחרונים: עג. הגר"א: עד. אחרונים: עה. מגן אברהם ושא"ר אחרונים: עו. מגן אברהם: עז. רש"ל בתשובה: עח. עין כאלה רבה שהשיג על המגן אברהם סעיף קטן כה והעתיקו הפרי מגדים ולכן לא העתקתי דבריו: ז עט. אחרונים:

תרנ"ב: ז. עמלו חיטה.

לחזוניה על הפרנס, ולרש"ט (ס, קיד: ד"ה פשיטא) חינו
לרף.

כוס אפלו מחזיק כמה רביעיות, וכן כתב מורנו
הרש"ט, עכ"ל - הבית יוסף.

מא. וכשברך על היין, תהיה הפת מכסה שלא
יראה בשתו (רא"ש בפסחים פ"י ס"ג,
בשם הירושלמי). וכשאומר ההגדה, יהיה הפת מגלה, כי
נקרא 'לחם עני' (דברים טז, ג) שעונין עליו דברים הרבה
(פסחים לו א). וכשמגיע ל'לפיכך', יאחז הכוס בידו,
ויכסה את הפת. וכשאומר הפסקא והיא שעמדה
לאבותינו כו', יאחז הכוס בידו* עד שמסים הפסקא
והקדוש ברוך הוא מצילנו מידם, זה הוא על דרך
הקבלה, רוקח^{טו}. ואז יהיה הפת מכסה, אחר כך יעמיד
הכוס על השלחן ויגלה הפת עד 'לפיכך'^{טז}.

לט. ובר מן דין, יחשב האדם המצוה הבאה לו פעם
אחת בשנה, ואחר כך כל השנה אלו מצות
עוברות ממנו. על כן בשעתם יכבדם ויאהבם וידבק
בהם, לא יפרד מחשבתו מהם. וראיתי מבני עליה
המחבבים מצות, היו מנשקין המצות והמרור, וכל
המצות בעת מצותן. וכן הספה בכניסתם וביציאתם.
וכן ארבעה מינים שבלולב, והכל לחבב המצות. ויש
ללמד זה ממה שכתב רמ"א (או"ח) בסימן כ"ד (ס"ד),
יש נוהגין לנשק הציצית בשעה שרואה בה, והכל
משום חבוב מצוה. ואשרי מי שעובד את ה' בשמחה
ובטוב לב ובדביקה וחשיקה וחפיצה.

* הגה"ה

וסוד הענין, כי כוס של זרקה רומז על השכינה שפין
שפי זרועות, ומטה כלפי חסד, על כן מקבלו
צימין (ברכות נא ב), והשכינה היא שעמדה לנו, בכל מקום
שגלו ישראל גלתה שכינה עמם (מגילה כט ב).

מב. מסירין הקערה מהשלחן כשאומר 'מה נשתנה'
עד 'עבדים היינו', והוא במקום עקירת
שלחן שלהם. ובפרק ערבי פסחים (פסחים קטו ב), למה
עוקרין את השלחן. אמרי דבי רבי ינאי, כדי שיפירו
התינוקות וישאלו. אפיי הנה יתיב קמיה דרבה, חזא
דקא מדלי תבא מקמיה, אמר להו, עדין לא קא
אכלינן, אתו קא מעקרי תבא מקמין. אמר ליה רבה,
פטרתן מלומר מה נשתנה, עד כאן. פרש רשב"ם,
פטרתן מלומר מה נשתנה, דתניא לקמן חכם בנו
שואלו, ואם לאו, שואל הוא לעצמו מה נשתנה, וכיון

מ. דין ארבע כוסות. שעור הכוס - רביעית לאחר
שימזגנו (פסחים קח ב). וכתב הטור סימן
תע"ב, ואין צריך לשתות פלו אלא רבו. וזה לשון בית
יוסף: ומה שכתב ואין צריך פלו אלא רבו, וכן משמע
בגמרא (שם), ומיהו התוספות (שם ד"ה רובא) כתבו,
דלכתחלה צריך לשתות רביעית. וכן משמע מדברי
הרא"ש (שם פ"י סכ"א). וכתב הפל"בו (סי' נ' דיני פסח),
אם היה כוס גדול שיש בו שתי רביעיות, שותין בו
שנים זה אחר זה ויוצאין. וזה לשון ארחות חיים (סדר
ליל פסח, אות ו'), אם היה כוס גדול שיש בו שתי
רביעיות, שותין בו שנים או יותר לפי הרביעיות,
ויוצאין, ואחר^{טו} ששתה מלא לגמיו אפלו מכוס קטן
שאינו מחזיק [רק] רביעית, משקה לבניו ולבני ביתו
הקטנים. והרמב"ם^{טז} כתב, שצריך לשתות רב מפל

יד רמ"ה

וכן כתב שם עמ' פד שכן כתב (התרומת הדשן) בסדרו בשם הרוקח,
והוסיף: ואמר לי (התה"ד) כל אדם צריך להגביה באומר ויהי
שעמדה אע"פ שאינו יודע הסוד, ויכוין למה שכיון הרוקח. עכ"ל.
והובא ד"ז במג"א סימן תעג סקכ"ז ואליה רבה סקל"ב וחק יעקב
סקל"ד ושור"ע הרב סעיף מד ומשנ"ב סקע"ג בשם רבינו. [וראה
בדרכי חיים ושלום אות תרב שלא היה מגביה הכוס אלא אוחו
הכוס בידו, ובאמת לשון רבינו והפוסקים הוא 'לאחוז'].
סה. רוב אות זה מקורו מטור ושור"ע סימן תעג.

סב. כ"ה הגירסא גם בארחות חיים שם, אמנם בכלבו שם
הגירסא: שאחר.
סג. ראה בהלכות חמץ ומצה פ"ז ה"ט (וראה שם ברבינו מנוח).
אמנם בכ"י וד"מ שם לפנינו הגירסא: 'זהרמב"ן'.
סד. כן כתב בלקט יושר (ח"א עמ' צא) בשם הרוקח, וז"ל:
וראיתי כתוב בשם הרוקח שצריך ג"כ להגביה הכוס באומר ויהי
שעמדה עד והקב"ה מצילנו מידם, ויראה דכיון לסוד כוס ישועות
אשא, כי בעל הסוד היה (הרוקח) עכ"ל. (וראה ברוקח סי' רפג).